

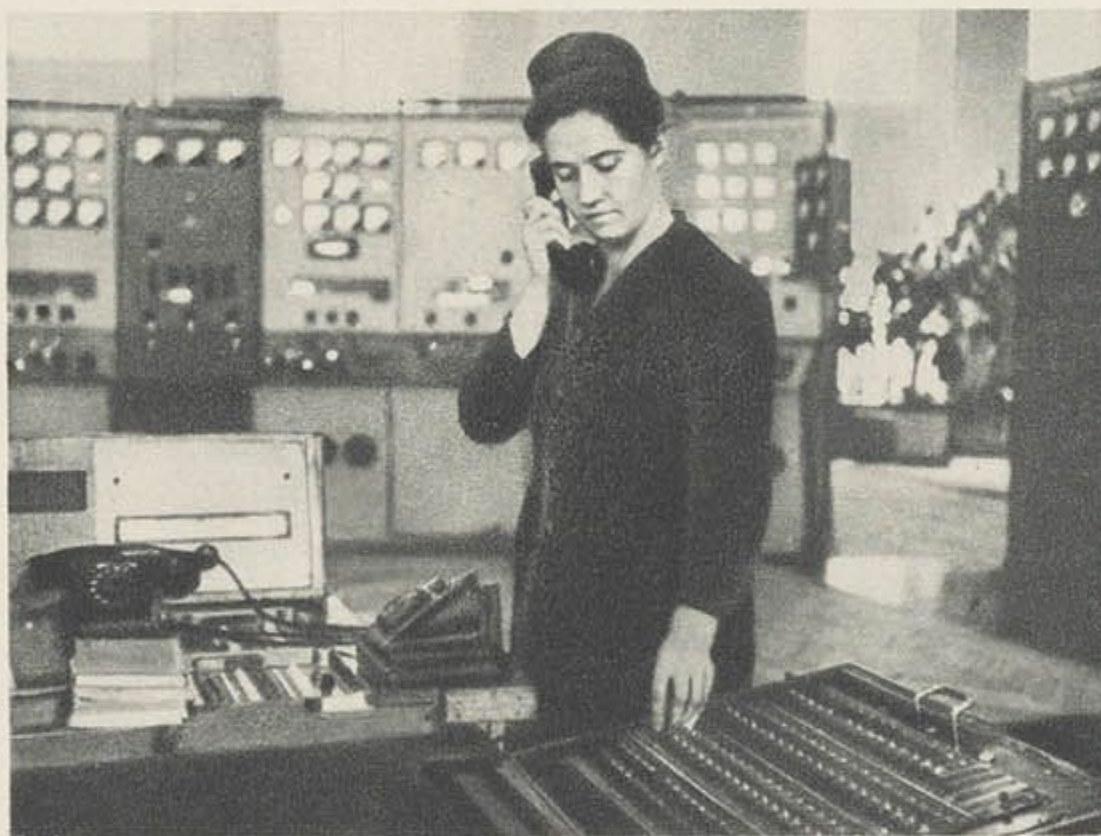

Чытайце ў нумары:

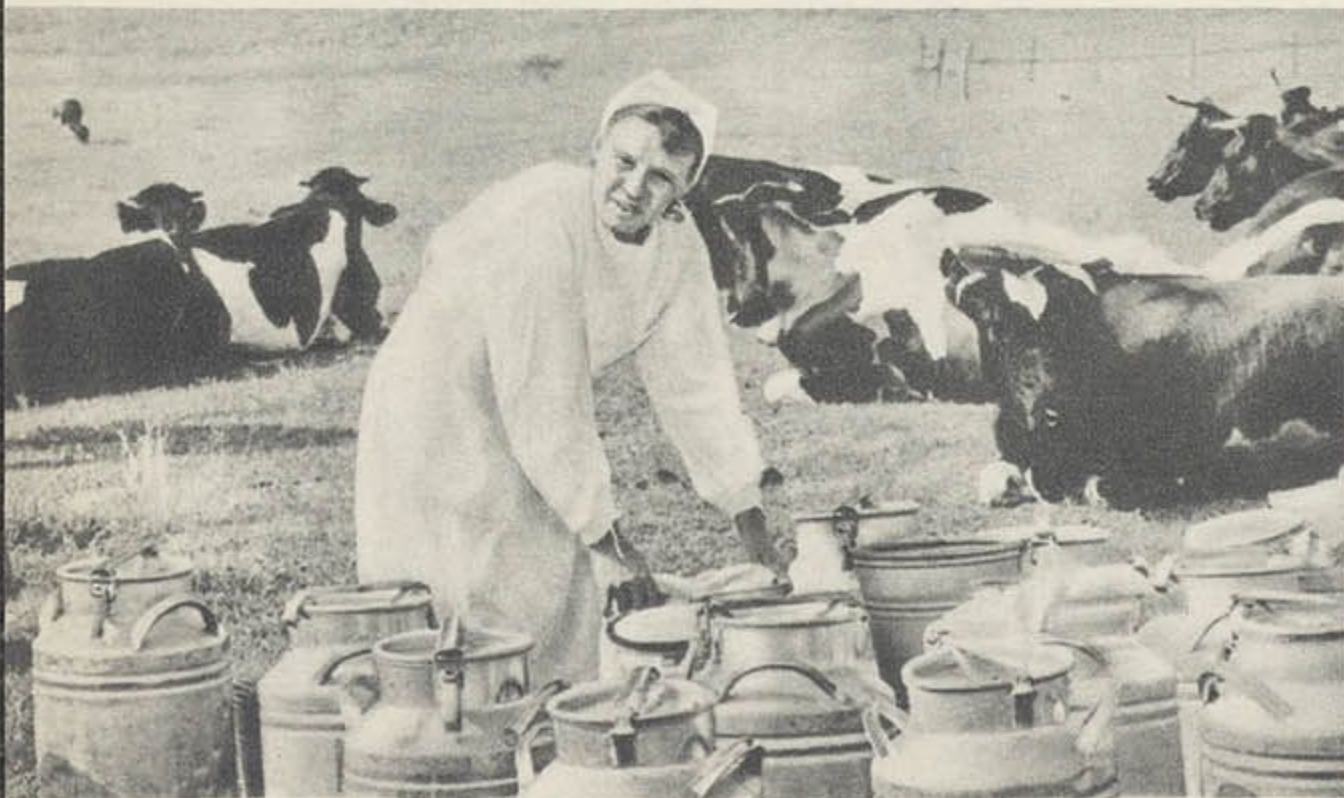
- Сустрэчы з Леніным. ● Няхай растуць сыны. ● Зайздрасць бывае добрая.
- Апавядванні: Урок гісторыі. У нядзелю.

Умелым жаночым рукам падуладна любая спецыяльнасць. Святлана Вайцянкова—перадавая круцільшчыца цэха эластыка Брэсцкай панчошнай фабрыкі, член цэхавага камсамольскага бюро, вучыцца завочна ў Маскоўскім хіміка-тэхналагічным інстытуце.

...А інжынер Зоя Аляксандраўна Тароп працуе на Васілевіцкай ДРЭС. Вы бачыце яе на дзяжурстве ля галоўнага шчыта ўпраўлення.

...Надзея Паўлаўна Арсеньева — Герой Сацыялістычнай Працы, даярка саўгаса «Вейна» Магілёўскага раёна, за 11 год работы на ферме атрымала ад сваёй групы кароў больш 600 тон малака.

ЧАС

ЖЫЦЦЁ ПУЛЬСУЕ БЕЗУПЫННА

...Нарэшце доўгачаканы мір увайшоў пад нашы стрэхі. Праўда, стрэхі тады былі даволі адносным паняццем. Тысячы і тысячы сем'яў жылі ў зямлянках. Многія жонкі, нявесты і маці аплаквалі тых, хто загінуў на вайне, а многія ўсё яшчэ чакалі, спадзяваліся на сустрэчу з блізкімі. Але жыццё не спынялася, хоць у кожнай сям'і каго-небудзь забрала вайна. Поле чакала сейбіта. Патрэбна было і насенне, і цяглавая сіла, і яшчэ многа, многа чаго трэба... А рабіць не было каму.

Вялікі цяжар лёг на жаночыя плечы. Было і такое—мы не саромеемся ўспомніць, да гэтага нас давялі фашысты: за некалькі кіламетраў нашы сціплыя жанкі насілі на плячах мяхі з насеннем, яны ўпрагаліся ў плуг і аралі зямельку, ішлі ў лес валяць з пня драўніну.

Не скажаш, што лёгка лёс напаткаў і жанчыну-гараджанку. Усе, хто перажыў тое ліхалецце, памятаюць хлеб па картках, руіны, бітае шкло, разбураныя гарады, прадпрыемствы, школы і бальніцы. Усё пачыналася спачатку. Адкуль толькі браліся сілы!

Тысячы і тысячы жанчын выходзілі на расчыстку завалаў. Кожную цаглінку ператрымалі яны ў руках і ачысцілі ад засохлага раствору. Складзеная штаблямі цэгла была будаўнічым матэрыялам, была надзеяй, што зноў паўстануць з руін і папалішчаў фабрычныя гмахі, школы, жылыя дамы.

На дапамогу Беларусі прыйшлі народы братніх рэспублік. Савецкі ўрад адпускаў на аднаўленне вялікія сродкі, шмат будаўнічых матэрыялаў. Па ўсёй рэспубліцы, як і ў іншых вызваленых ад фашысцкай чумы мясцінах, кіпела натхнёная праца, праца пераможцаў, якія выстаялі страшэнную вайну, зламаці хрыбет фашызму, аказалі дапамогу народам іншых краін, каб і яны скінулі ярмо акупацыі.

Як радуецца наша сэрца першай травінцы, што выбілася з-пад снегу, або першаму маленькаму зялёнаму лісточку, што распусціўся на дрэве! Не магло не радавацца сэрца чалавека кожнай, няхай сабе і невялічкай, перамозе жыцця над смерцю. Узняты з руін дзіцячы садок, жылы дом, прадпрыемства, адноўлены кавалак чыгуначнага шляху—ўлівалі новыя сілы, узнімалі настрой, абнадзейвалі.

...Ішлі гады. Рэспубліка набывала новае аблічча. Уздымаліся гмахі вялікіх, зусім новых прадпрыемстваў, якіх не ведала даваенная Беларусь. Трактарны і аўтамабільны, веласіпедны, маторны, станкабудаўнічы, завод вылічальных машын, радыёзавод, гадзіннікавы завод, камвольны і тонкасукожны камбінаты—

Фота М. Жалудовіча, Н. Амелічанкі (БелТА).

І МЫ

гэта ў адным толькі Мінску. А колькі прадпрыемстваў вырасла і расце па ўсёй рэспубліцы! З'явіўся над Дзвіной Полацкі нафтаперагонны. Узняўся волат хіміі Гродзенскі азотна-тукавы. Тут вырабляецца аміак, які патрэбны для вытворчасці мінеральных угнаенняў, для работы халадзільных устаноў. Усе гэтыя багацці здабываюцца з паветра, з самага звычайнага паветра. Так, гэта цуд развіцця айчынай навукі і тэхнікі.

Над старажытным Дняпром устае буйнейшы ў свеце Магілёўскі камбінат сінтэтычнага валакна. Здзіўляюць паметры яго карпусоў. Адзін толькі цэх лаўсанавага валакна зойме 16 гектараў.

Калісьці, яшчэ зусім нядаўна, край наш лічыўся краем балот і лясоў. А цяпер аказваецца, што мы валодаем такімі багаццямі, як нафта і калійныя солі. На месцы гэтых залежаў вырастае горад Салігорск. Абудзіўся да вялікага жыцця цудоўны прыазёрны край на рубяжы Мінскай і Віцебскай абласцей. Тут расце буйнейшая ў Еўропе Лукомльская ДРЭС. Толькі першая чарга электрастанцыі дасць столькі электраэнергіі, колькі даюць цяпер усе электрастанцыі Беларусі. Тут прадугледжана поўная механізацыя і аўтаматызацыя, электронна-вылічальныя машыны будуць сачыць за работай механізмаў. Так з'явіўся на карце Беларусі яшчэ адзін новы горад энергетыкаў — Новалукомль.

І ўсё гэта найноўшай тэхнікай нароўні з мужчынамі авалодваюць жанчыны. Мы ганарымся, што ўмелым жаночым рукам падуладна любая спецыяльнасць. Аўтарам праекта Гродзенскага азотна-тукавага завода была жанчына. Ля шматлікіх разумных машын, ля пульту апаратных стаяць жанчыны.

Вялікую пашану заслужылі жанчыны за свае ўмелыя рукі і светлы розум, за тое, што разам з мужчынамі пераўтвараюць жыццё і ўпрыгожваюць яго. Тут варта прывесці словы дырэктара Мін-

скага трактарнага завода таварыша Слюнькова, які гаварыў пра жанчын свайго калектыву: «Ад першага ватманскага ліста да апошняй гайкі новай машыны, ад першага падмурка, першага заводскага цэха да сённяшніх гмахуў завода-гіганта — ва ўсіх здзяйсненнях заняла сваё месца жанчына. Жанчына — канструктар. Жанчына — інжынер, майстар цэха, брыгадзір, кранаўшчыца, фармаўшчыца, токар, слесар...»

А нашы слаўныя працавітыя сялянкі! З нумара ў нумар мы пішам пра тых, хто корміць нас хлебам і мясам, поіць малаком, чья праца заслугоўвае самай вялікай пашаны. Партыя і ўрад высока ацэньваюць заслугі сялянак у развіцці сельскай гаспадаркі. Некалькі дзесяткаў беларускіх жанчын — работнікаў сельскай гаспадаркі ўдасцоена вялікай узнагароды — Залатою Зоркай Героя Сацыялістычнай Працы.

Тысячы жанчын рэспублікі — работніцы, сялянкі, вучоныя, дзяячкі культуры і мастацтва ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі Савецкага Саюза.

Застаецца вельмі мала часу да слаўнага пяцідзесяцігоддзя рэспублікі. Мы рыхтуемся дастойна сустрэць свята, падагульняем свае здабыткі. І жанчыны Беларусі з поўным правам могуць сказаць: «Прымай, маці-Радзіма, плён нашай працы, прымайце нашу любоў да вас, Камуністычная партыя і Савецкі ўрад, якія вывелі нас на шырокую дарогу, далі нам радасць і шчасце сапраўднага жыцця!»

«Гомсельмаш». Новы цэх галоўнага канвеера.

Мінскі радыётэхнікум. Студэнты ІV курса Наташа Ягорава, Жэня Дзятко і Валя Сабойда на практычных занятках у лабараторыі аўтаматыкі. Фота Ул. Вяхотні.

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

работніца і сялянка № 11

ЛІСТАПАД
1968

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС

ГОД ВЫДАННЯ СОРАК ЧАЦВЁРТЫ
ВЫДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ

Выдавецтва «Звязда».

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ
БІБЛІЯТЭКА
БЕЛАРУСІ

Ул. І. Ленін і А. М. Горкі.

СУСТРЭЧЫ З ЛЕНІНЫМ

М. АНДРЭЕВА

З ВІЧАЙНА, прыязджаючы ў Пецябург, Максім Горкі спыняўся на кватэры кнігавыдаўца Канстанціна Пятніцкага, дзе ў яго былі свае два невялікія пакоі. У дні, калі ён бываў у Пецябургу, уся вялікая кватэра Пятніцкага з ранняй да вечара напўнялася самай разнастайнай публікай: літаратарамі, мастакамі, артыстамі драмы і оперы, студэнтамі і рабочымі, што, вядома, рабіла гэту кватэру прадметам сама адкрытага назірання царскай паліцыі.

Калі мы ў лістападзе 1905 года сабраліся, нарэшце, паехаць у Пецябург, то яшчэ ў поездзе Аляксей Максімавіч сказаў мне, што перш за ўсё мы праедзем у рэдакцыю «Новой жизни», а ўжо адтуль да Пятніцкага, каб не бянтэжыць тых, хто назірае за яго кватэраю, і не вадзіць іх за сабою. Рэчы нашы ўзялі свае і сябры, што сустрэлі нас, а мы з Горкім накіраваліся ў рэдакцыю, якая знаходзілася непадалёку ад вакзала, на Неўскім.

Вось тут у першы раз сустрэліся і пазнаёміліся Горкі і Уладзімір Ільіч Ленін.

Памятаю, як Ленін выйшаў да нас насустрач з нейкіх задніх пакояў і хутка падышоў да Аляксея Максімавіча. Яны доўга ціснулі адзін аднаму рукі. Ленін радасна смяяўся, а Горкі, вельмі сумеўшыся і, як заўсёды пры гэтым, стараючыся гаварыць асабліва салідна, басістым голасам усё паўтараў і паўтараў:

— Ага, дык вось вы які... Добра, добра! Я вельмі рады, вельмі рады!

Калі мы прыйшлі да Пятніцкага, праз доўгі час Аляксей Максімавіч сказаў мне:

— Та-ак!.. Бачыш, у якія мы з табой справы трапілі... Праўда — вельмі добра?

Вядома, я адразу здагадалася, пра каго ён гаворыць, але, каб падражніць яго, наўмысна спытала:

— Ты гэта пра каго?

— Як пра каго? Ну, вядома, пра Леніна! Як добра!.. І не хваліся, што ты гэта раней за мяне гаварыла, ты і бачыла яго раней за мяне, — зусім па-дзіцячаму закончыў ён.

Ён часта бываў падобны на вялікага дзіцёнка.

* * *

Памятаю, як Горкі сустрэўся з Леніным у Лондане, у 1907 годзе, прыехаўшы на V з'езд Расійскай сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі.

Ленін павёз нас у гасцініцу «Імперыял», дзесьці непадалёку ад Брытанскага музея. Гасцініца была вялізным, сырым і няўтульным домам, але іншага памяшкання чамусьці знайсці не ўдалося.

Памятаю, як Ленін непакоіўся за Горкага:

— Прастудзім мы яго! Ён жа прывык да мяккага клімату, добрага догляду...

Сапраўды, у пакоі, вельмі невялікім, было сыра і змрочна, вялізны ложка займаў палавіну месца, вялікае акно выходзіла проста ў сцяну, газавы камін даваў мала цяпла. Быў май месяц, але надвор'е стаяла сырое і халоднае.

Ленін падышоў да ложка, памацаў прасціны і, ведаючы, што Горкі не любіў, каб турбаваліся пра яго здароўе, упаўголоса сказаў мне:

— Прасціны вось зусім вільготныя, трэба было б іх пасушыць, хоць бы перад гэтым дурным камінам. Закашляе ў нас Аляксей Максімавіч, а гэта ўжо нікуды не варт!

Надзіва кранаючай здавалася мне гэтая мілая клапатлівасць! Пазней я не раз мела магчымасць пераканацца ў тым, з якой увагай умеў Ленін адносіцца да людзей, асабліва да таварышаў, як ён умеў усё бачыць, усё заўважаць і нічога не забываць.

Калі Ленін пайшоў, Горкі доўга хадзіў па няўтульным пакоі ад акна да дзвярэй, міма газавага каміна, круціў і пакусваў па прывычцы кончыкі вусоў, а потым ціха і задумлена сказаў:

— Дзівосны чалавек!

Аляксей Максімавіч быў вельмі ўсхваляваны і радасна ўзбуджаны, атрымаўшы запрашэнне на з'езд, ды яшчэ з правам дарадчага голасу. Гэта неяк асабліва збліжала яго з таварышамі-рабочымі, якія прыехалі з Расіі. Ён вельмі пакутаваў ад вымушанай разлуцы з Радзімай, хоць старанна скрываў гэту ад блізкіх людзей, ды і сам сябе стараўся пераканаць у тым, што быццам бы ў Расію яго не цягне.

Бываючы на ўсіх пасяджэннях з'езда, Аляксей Максімавіч прагна ўбіраў у сябе прамовы і нават асобныя словы дэлегатаў і з кожнай новай сустрэчай усё больш і больш улюбляўся ў Леніна.

Г. В. Пляханаў зрабіў на яго дрэннае ўражанне.

— Пані! — рэзка гаварыў Горкі пра яго.

І гораха спрачаўся з Багданавым, Строевым і нават з Леніным, калі тыя гаварылі яму пра вялікія заслугі, эрудыцыю і розум Пляханава, хоць, вядома, і сам Аляксей Максімавіч добра разумеў значэнне Пляханава для партыі.

Каб колькі-небудзь палепшыць харчаванне нашых таварышаў, большасць якіх жыла ўпрогаладзь, мы арганізавалі дастаўку бутэрбродаў і піва цэлымі кашамі ў будынак той царквы, дзе засядаў з'езд.

Дэлегаты з'езда ў час перапынкаў шмат гаварылі пра кнігу Горкага «Маці». Рабочым яна падабалася, але некаторым з іх здавалася, што ўсё паказана прыгажэй, чым у жыцці. Гэта засмучала Горкага, і хоць ён заўсёды цаніў крытыку і шукаў яе, але ў дадзеным выпадку гораха спрачаўся, даказваючы, што праяўленне барацьбы чалавека з няпраўдаю жыцця заўсёды цудоўнае і таму павінна быць прыгожым.

Ленін цаніў «Маці» вельмі высока, лічачы паяўленне яе вялікай падзеяй, а недахопы бачыў больш за ўсё ў ідэалізацыі рэвалюцыянераў-інтэлігентаў.

Горкі аднойчы расказваў Леніну, якое ўражанне зрабілі на яго нямецкія сацыял-дэмакраты. Тады, калі быў у Берліне, Горкі бачыўся з Бебелем, Кауцкім, Карлам Лібкнехтам, Розай Люксембург і іншымі. Спадабаліся Горкаму толькі Лібкнехт і Роза Люксембург. Што датычыць Бебеля, то, прыйшоўшы ў яго кватэру і ўбачыўшы там мноства падушачак, сурвэтак, фіраначак, клетачак з канарэйкамі і іншыя атрыбуты нямецкай мяшчанскай абстаноўкі, Горкі адразу раззлаваўся і трымаў сябе ў адносінах да Бебеля даволі суха.

Калі Горкі ў камічных танах, так, як толькі ён адзін умеў расказваць, перадаваў Леніну пра візіты да нямецкіх сацыял-дэмакратаў, Ленін смяяўся да слёз і бяспонца распытваў у яго пра ўсё новае і новыя падрабязнасці.

Вельмі цікавіўся Ленін сустрэчамі Горкага з англійскімі пісьменнікамі. Горкі пазнаёміўся з Бернардам Шоу, бачыўся з Г. Уэлсам, з якім сустракаўся яшчэ, калі быў у Амерыцы, і з іншымі менш вядомымі пісьменнікамі, але гаварыў ён пра гэтыя свае сустрэчы неахвотна — ён увесь быў паглынуты ўражаннямі з'езда і сустрэчамі з рускімі таварышамі.

* * *

У Лондане Ленін даў абяцанне прыехаць на Капры пасля таго, як будуць закончаны справы па з'ездзе, і стрымаў сваё абяцанне.

Сустрэкаючы яго, Горкі хваляваўся, як хлопчык. Яму вельмі хацелася, каб Леніну спадабалася ў яго, каб ён адпачыў і набраўся сіл.

Штодзённая рыбная лоўля на моры ні таго, ні другога не загойдвала, давала ім магчымасць гутарыць без перашкоды — на лодцы з імі былі толькі рыбакі-капрыўцы ды я.

Горкі расказваў Леніну пра Ніжні-Ноўгарад, пра Волгу, пра сваё дзяцінства, пра бабулю Акуліну Іванаўну, пра сваё юнацтва і свае блуканні. Успамінаў бацьку. Шмат гаварыў пра дзядулю.

Ленін слухаў яго з велізарнай увагай, пабліскаючы прыжмуранымі па прывычцы вачыма, і неяк аднойчы сказаў Горкаму:

— Напісаць бы вам усё гэта, бацечка, трэба! Вельмі павучальна ўсё гэта, вельмі...

Горкі адразу асекся, замаўчаў, пакашляў збянтэжана і нявесела сказаў:

— Напішу... Калі-небудзь.

Горкі з захапленнем паказваў Леніну Пампею, Неапаітанскі музей, дзе ён ведаў літаральна кожны куток. Яны ездзілі разам на Везувій і па ваколіцах Неапаля.

Горкі цудоўна расказваў. Ён умеў двума-трыма словамі намаляваць пейзаж, абмаляваць падзею, чалавека. Гэта яго ўласцівасць асабліва захапляла Леніна. Са свайго боку Горкі не пераставаў захапляцца выразнасцю думкі і яркасцю розуму Уладзіміра Ільіча, яго ўменнем падысці да чалавека і з'явы прама, проста і незвычайна ясна.

Мне здаецца, што іменна з таго часу Ленін пяшчотна палюбіў Горкага. Не памятаю выпадку, каб Ленін злаваў на яго. Горкі любіў Леніна гораха, парывіста і захапляўся ім палымяна.

Ад'язджаючы ў Парыж, Уладзімір Ільіч цвёрда абяцаў зноў прыехаць на Капры разам з Надзеяй Канстанцінаўнай. На жаль, гэтае абяцанне не было поўнаасцю выканана, у другі раз ён прыехаў на Капры, але без Надзеі Канстанцінаўны і вельмі не-надоўга.

У гэты прыезд Уладзіміра Ільіча Аляксею Максімавічу рэдка ўдавалася пабыць сам-насам з ім — перашкаджалі стороннія людзі. Прабыў Уладзімір Ільіч на Капры ўсяго некалькі дзён, і пасля яго ад'езду ў Горкага быў сумны настрой, з якім ён доўга не мог справіцца.

НЯХАЙ РАСТУЦЬ СЫНЫ

Алена ВАСІЛЕВІЧ

Упершыню прывёў мяне лёс у Мінск у жніўні 1944 года. Прывёў пасля цяжкіх пакутлівых блуканняў па далёкіх і незнаёмых гарадах і сёлах, пасля дарог, шчодро палітых уласнымі і чужымі слязьмі...

І вось таварняк пасля бясконцых супынкаў і начовак у чыстым полі, нарэшце, на роднай беларускай зямлі. Мінск!.. Спалены, скалечаны, зруйнаваны. Як і жыццё людзей, што жылі тут. Здавалася, колькі спатрэбіцца год толькі на тое, каб разабраць і вывесці адны руіны! Па вуліцах Мінска тады яшчэ не хадзілі людзі з будаўнічымі кельмамі — будаўнікі...

І ўсё ж горад ажываў, залечваў раны, выпростваў плечы. Ужо сям-там вечарам можна было бачыць залатую шыбінку ў прыладжаным для жылля падвале. Можна было ўбачыць (і не абурацца ўжо!) незамаскіраванае акно ў якой-небудзь перакошанай будыніне на старой Нямізе. Няхай сабе газетка — але ўсё роўна ж святло, усё роўна ж свеціць!

...1949 год — пяты мірны год — наш Мінск сустраў ужо адраўтаным і значна адбудаваным. Будаваліся заводы і фабрыкі, пра якія даўноная Беларусь і не сніла нават: гіганты аўтамабільны і трактарны, веласіпедны, шарыкападшыпнікавы, завод паточных ліній...

З усіх канцоў рэспублікі паплыла ў Мінск ручаямі маладая сіла. Хлопцы і дзяўчаты — большасцю яшчэ зусім падлеткі — без вялікіх ведаў, без вопыту і спрыту. Толькі з гарачым жаданнем будаваць новае жыццё!

Над Чырвоным Урочышчам і Сляпянкай успыхнулі зарніцы. Успыхнулі і асвятлілі пуціны многіх тысяч беларускіх юнакоў і дзяўчат. Водбліск гэтых зарніц вялікай надзеяй адбіўся і ў растрывожаным сэрцы 19-гадовай Марыі Макаравіч з Магілёўшчыны. Жыла сабе дзяўчына ў калгасе, памагала ма-

ці гадаваць шасцярых братоў і сясцёр. (Бацька захапіў не толькі ўсю вайну, а і пасля вайны яшчэ). І тут заклік Цэнтральнага Камітэта камсамола да ўсіх камсамольцаў Беларусі: будаваць у Мінску трактарны завод!.. Нешта такое, чаму адразу і назвы было не знайсці, нібы на крылах падхапіла раптам Марыю і панесла, панесла! «А калі б і мне паехаць на гэту будоўлю?»

Трымалася, трымалася дзяўчына, ды ўсё-такі не вытрывала. Згаварылася з таварышкай са свае вёскі — і пайшлі ў райком камсамола. У райкоме паглядзелі на дзяўчат: у абедзвюх здаровая, вясковая краса. Твары адкрытыя, позіркі ясныя... Такім можна ўручыць камсамольскую пуцёўку, можна паверыць. Людзі з такім позіркам не адступаюць.

Так вось і трапіла ў Мінск дваццаць гадоў назад сённяшня Герой Сацыялістычнай Працы Марыя Ярэменка — тады Марыя Макаравіч.

Ехала з цвёрдым намерам і настроем рабіць і займацца не абы чым, а толькі будаваць трактарны завод! Не горшы, чым які-небудзь ЧТЗ ці Харкаўскі. Аднак не заўсёды так атрымліваецца, як мяркуе чалавек, як ён спадзяецца.

— Дзяўчаткі, спазніліся вы крыху. Будаўнікоў на Мінскі трактарны ўжо набралі! — развёў рукамі начальнік кадры.

— Як гэта «набралі»? А мы чаго сюды ехалі — у цацкі гуляць ці на вас падзівіцца? — дзяўчаты ўмелі за сябе пастаяць.

— Як сабе хочаце, а чаго няма, таго няма...

— Ну, дык куды ж нам цяпер?

Месца знайшлося. Марыю, яе таварышку і яшчэ такіх «нешчаслівых» дзяўчат і хлопцаў паслалі на аднаўленне Мінска.

— Што ўмееш рабіць?

— Жаць, касіць, паліць у печы.

Не, на будаўніцтве гэта не задавальняла. Тут трэба

было ўмець печы класці, а не паліць. Паўгорада людзей жыло ў падвалах і зямлянках.

Ну, што ж, аднаўляць горад—значыць, аднаўляць. А пачынаць трэба з навукі. І пайшла Марыя вучыцца—думаеце, у тэхнікум ці інстытут? Пайшла рознарабочай у Першы трэст УНР-5.

Дома лапатай бульбу капала, а тут вучылася капаць траншэі і катлаваны. (Гэта ж не тое, што цяпер экскаватарам...) Дома цэгля ці таго цэментнага раствору ў руках ніколі не трымала. Зрабіў некалі пячнік печ (Марыі яшчэ і на свеце не было)—і яе хапіла б яшчэ на сто гадоў. А тут цэглу давалася на насілках цягаць аж на трэці і чацвёрты паверхі (вышэй пакуль не будавалі). І так дзень пры дні, дзень пры дні... Спачатку, без прывычкі, было не выцерпець: спіны не чуеш, ногі і рукі аж гудуць. Здаецца, назаўтра ўжо не ўстанеш з ложка. А раніцой устаеш... Але ж не маленькая, не паяжыш да мамы: «Мамачка, цяжка, хачу дадому».

І Марыя трымалася. Прыглядалася, як спрытна і ўдала працуюць муляры, і зайздросціла: вось каб мне навучыцца так, каб цагляна ў руках спявала...

Ёй пашанцавала: паставілі падручнай да Апанаса Мітраховіча. Апанас і сам душу ўкладваў у работу і Марыю вучыў душэўна, шчыра. Як роўненька весці сцяну, як навечна ўмураваць цагліну, як вугал выкласці так, каб ён вока радаваў... Ох, і любіў гэты чалавек сваю работу! І ўмеў у другога запаліць сэрца.

Цяпер не палохалі Марыю ні рыштаванні, ні горы развернутай бульдозерам зямлі, ні працягнутыя ў паднябессе магутныя рукі пад'ёмных кранаў.

І з таго часу дзе і чаго толькі не будавала Марыя са сваімі таварышамі: школа, архіў, філармонія... А колькі жылых дамоў! Здаецца, няма вуліцы, дзе б не было іх дома: і на праспекце Леніна, і на вуліцы Кірава, і на Чырвонаармейскай, і Янкі Купалы, і Захарава.

...Так непрыкметна неапераны падлетак-птушанё становіцца птушкай. Узмахнуў крыламі, узвіўся ў паветра і паляцеў. А кругом прастора!

Працаваць на будаўніцтве—гэта не ў канторы сядзець дзе-небудзь з маніюрам на пальчыках, у нейлонавай бялюткай кофточцы. На будаўніцтве і дождж з табою не палічыцца, і мароз часам так прыцісне, што,

здаецца, душа вымрзае, і сонца з ветрам як прыпачэ—не ўхаваеся. Тут трэба загартука і, перш за ўсё, вялікая любоў да справы.

Больш дзесяці год Марыя Макарэвіч сама была брыгадзірам комплекснай брыгады (свае муляры, свае цесляры, свае тынкоўшчыкі, рознарабочыя). І не раз чула яна ад людзей: «Дзівачка, навошта табе, брыгадзіру, гэтак старацца? У цябе ж брыгада працуе».

— А я што? Людзі будуць працаваць—а я толькі камандаваць?—вось такі быў у яе заўсёды адказ.

Па святочных днях Марыіны грудзі ўпрыгожвае Залатая Зорка Героя Сацыялістычнай Працы. За што яна атрымала Зорку?

— За працу. У нас добрая брыгада...

Больш пра сябе расказваў Марыя не любіць. Калі хочаце—ідзіце самі, паглядзіце, як працуе яе брыгада і яна сама ў брыгадзе. Прыйдзіце дадому, знаёмцеся з мужам, з сынамі...

Цяпер ужо сыны... А калі мы стрэліся з Марыяй упершыню—тады не было не толькі сыноў, не было яшчэ і Аркадзя Мілетавіча Яроменкі—таксама рабочага чалавека, слесара, майстра на ўсе рукі... Мужа і бацькі яе сыноў. За часам не ўгонішся!

Прыпамінаю, тады, калі Марыя атрымала Залатую Зорку, вакол яе славы кружылася людзей з аўтаручкамі, як пчол каля мёду—не толькі з Мінска, з Масквы нават. Марыю фатаграфавалі з кельмай у руках, здымалі ў спецапрацты і ў святочным убранні—з Зоркай Героя на грудзях. Найбольш «аператыўныя» журналісты страчылі па цэлай паласе «гутаркі» з маладым Героем Сацыялістычнай Працы...

А славу, асабліва калі яе разнясуць па газетных палосах, людзі «пераносяць» парознаму. Адных яна, нібы салодкі спадманлівы хмель, збівае з ног адразу. Закружыцца галава. Зямля, па якой хадзіў чалавек столькі год і не адчуваў яе нават, раптам паплыве пад нагамі. Замлее спакушанае невядомым да гэтага слодычам сэрца. І глядзіш... Учора яшчэ хлопец усім сябрам быў проста Жорка ці Коля, перахватаў пацёрку да палучкі і пазычаў у хлопцаў гальштук, каб пайсці на спатканне з дзяўчынай... Учора яшчэ і дзяўчаты-таварышкі круцілі свайго брыгадзіра і напера-

бой абмацвалі новую кашмілонавую кофточку: «Галка, міленькая, а яшчэ адну такую нельга дастаць?..»

А сёння ўжо і хлопец той перадавы і дзяўчына даюць інтэрв'ю. А там партрэт у газеце. А там «прэзідыум»—і выступленне «ад імя камсамольцаў завода»... А там, а там... Таго перадавога хлопца ці дзяўчыну ўжо на рабоце і не захопіш: у таварыша чарговае мерапрыемства. Выклікалі!

І нярэдка здараецца, што пройдзе пэўны час, і пра таго перадавіка кажучы: «Знаўся. Адарваўся ад калектыву. Уласная слава закланіла свет».

І гэта ўжо бяда.

Аднак вяртаюся і падкрэсліваю думку, што здараецца гэта толькі з тым, хто да славы, як і да салодкага віна, адносіцца вельмі даверліва і лёгкадумна. Бо слава хутчэй родніцца з гарой, чым з лёгкім ружовым воблачкам.

А паспрабуй патрымаць на плячах, нават і вельмі моцных, гару!..

Марыя Макарэвіч цяжар славы вытрывала.

Многа падзей адбылося ў жыцці Марыі з таго часу, як яна атрымала сваю ганаровую ўзнагароду: і ў партыю ўступіла, і дэпутатам гарадскога Савета некалькіх скліканняў яна абрана, і ў Маскве не раз пабывала. І брыгада яе адна з першых сярод будаўнікоў заваявала званне брыгады камуністычнай працы...

Не, слава ніколейкі не пашкодзіла Марыі.

...Герояў Сацыялістычнай Працы ўсё ж яшчэ не так многа, і калі ўжо ў вашым доме жыве герой, то яго ведае ўвесь двор: і ў якім пад'ездзе ён жыве, і на якім паверсе. Толькі не трэба звяртацца да дарослых—абавязкова што-небудзь зблытаюць. Дзеці—вось гэтыя галянастыя дзяўчынкі і хлопчкі ў кароткіх штоніках, што ганяюць па дварэ футбол або скачучы ў класы («Мак, мак—дурак!») вам пакажуць нават кватэру героя... Цяпер Марыя жыве на Ленінскім праспекце. Некалі, як толькі пераехалі і жылі ўдваіх яшчэ з мужам, двухпакаёвая кватэра здавалася раем. А цяпер, калі добразычлівы бусел у гэты рай падкінуў трох буслянят,—рай нібы ўзарвала дынамітам!

Далоў маміны вышыўкі! Далоў белыя гафтаваныя сурвэткі! Дараваныя вазы і сувеніры? Іх таксама!..

Пакуль маці з бацькам вернуцца з работы—іх мілыя сыны (а сыноў ужо трое) па-

спяваюць перавярнуць кватэру дагары. Праўда, самага меншага, трохгадовага Вовачку, бацькі возяць у яслі. Гаспадарыць двое старэйшых. Першакласнік Саша ідзе на першую змену, к васьмі (маці да работы ледзь паспявае пакарміць і выпхнуць яго за дзверы). Старэйшы, Сяргей,—ён ходзіць у трэці клас на другую змену—сам устае, сам сябе корміць, сам выпраўляе сябе ў школу... Усё сам—і жнец, і швец, і ў дуду іграе!.. Браты паспяваюць яшчэ стрэцца ў дарозе: адзін па навуку, другі ўжо з навукі. Нават паштурхацца, пабіцца няма калі (вечарам, як прыйдуць з работы мама з татам, не вельмі разгонішся).

...Гаспадыні няма дома, пайшла па справе. Дзверы мне адчыняе сам галава сям'і Аркадзь Мілетавіч Яроменка. Каля яго ног светлагаловы і ружовашчокі гарбуз—Яроменка самы малодшы. Час вячэрні, пасля работы, і мужчыны—яны абодва ў фартухах—пераключылі сябе на «жаночыя» справы, мыюць посуд на кухні.

Марыя Касьянаўна павінна быць хутка, і сваё чаканне я баўлю са старэйшымі Яроменкамі—вучнямі. Раптам з Сяргеем задачу. Вымяркоўваем, як найхутчэй збудаваць жылы дом, колькі на яго цэгля класці. Я не паспяваю за Сяргеем—ён спраўляецца хутчэй за мяне. Не было б то: расце чалавек у сям'і будаўнікоў!

А Сашка вучыць верш пра пералётных птушак, што ляцяць шукаць лета недзе аж у Афрыцы. Птушкі ляцяць, а Сашка настойліва паўтарае (каб на ўсё жыццё запамінаць!):

«Не нужно мне солнце
чужое,
Чужая земля не нужна»...

Неўзабаве прыходзіць і мама—Марыя Касьянаўна. Што тут робіцца!

Робіцца, уласна кажучы, тое, што і ва ўсіх сем'ях, дзе растуць здаровыя, не спечаныя, але і не прыгнечаныя бацькоўскім выхаваннем, дзеці... Вядома, усім траім адразу ж спатрэбілася мама. Адзін забыў у школе дзеённік, другі не паспеў прыбраць пакой, а трэціму неабходна, каб мама яго пацалавала.

— Ну вось, бачыце...—хоча абурыцца, а сама смяецца Марыя Касьянаўна і туліць да сябе самую меншага, Вовачку,—нельга ў кватэру зайсці...

А чаму нельга? Самая дэлавая абстаноўка: за круг-

Дома вечарам збіраецца ўся сям'я Яроменкі-Макарэвіч. Саша, Марыя Касьянаўна, Сяргей, Вова і Аркадзь Мілетавіч.

Фота Ул. Вяхоткі.

лым сталом (на чарзе пакупка пісьмовага) адразу два вучні, два класы... Як на маю думку, дык гэта ніколі не горш, чым якія-небудзь вышываныя кацяняты ці ружы па качану, да якіх нельга дакрануцца, нельга зачапіць пальцам...

— Вось бачыце...—зноў паўтарае Марыя Касьянаўна.—Як знайшоўся ў нас вось гэты...—яна цалуе ў светлую галоўку Вовачку,—я сама падала заяву, што больш ужо брыгадзірам не буду. Які з мяне брыгадзір, напісала, калі ў мяне трое дзяцей, хлопцаў... Начальства ўгаварвала застацца. Абяцалі памагаць... Але хіба свет клінам сышоўся? Дома мы з Аркадзем паміж сабой таксама пагаварылі. І ён таксама сказаў: «Навошта, каб за цябе людзі рабілі, а сама ж ты ўсюды не патрапіш—і дзеці і брыгада... Так і адмовілася.

Так і адмовілася. Сама. Горш гэта ці лепш? Свабад-

ней, вядома (хоць, калі гаварыць па праўдзе, дзе тая свабода з гэтай сям'ёй?). Да таго ж работа муляра, якую палюбіла з юнацкіх яшчэ гадоў і без якой і жыццё сваё ўявіць нават цяжка, засталася ж. (На вятрах, пад сонцам!) Усё тая ж свая брыгада, усё з тымі ж сваімі людзьмі, з якімі пройдзены ўвесь, не малы ўжо шлях... Што яны цяпер будуць? Цяпер—дзеваці-павярховы жылы кааператыву на Мендзялеева канчаюць. Здалі гэтакі ж дэвяціпавярховы на Захарава і цяпер тут будуць. Якія тэмпы і што новага ў будаўніцтве? Ну, вядома ж, ніякага параўнання з тым, з чаго некалі яна пачынала: усё лапатамі, ламамі, усё на сабе, на насілках. І на першы, і на другі, і на пяты паверх—і цэгла і цэментавы раствор... Цяпер усё механізавана. Дэвяціпавярховы дом цяпер узводзіцца за дзесяць месяцаў. Дзіўна? Не верыцца?..

А тым, хто будзе, гэта ўжо не дзіўна... Дзіўна другое, асабліва ветэранаў, тых, што прыйшлі на будаўніцтва юнакамі 18—20 год назад: не ўсіх сённяшніх 18- і 20-гадовых захапляе вышыня будоўляў. Вышыня і ў дакладным і ў пераносным сэнсе...

І праблема ў гэтым, а не ў тым, што жанчына-брыгадзір, маючы сям'ю, у якой трое сыноў, «саступіла з дарогі» маладому ініцыятыўнаму мужчыну. (А ў нас у рэдакцыі якраз пра гэта ішла гаворка: падобны выпадак—проблема ці не праблема? Ці не «заціск» гэта інтарэсаў жанчыны?) Бяды няма. Усё натуральна. Брыгаду прыняў Уладзімір Прусакевіч—у яго і маладосць уся яшчэ наперадзе, і з людзьмі ўмее працаваць... Няхай выходзіць наперад моладзь.

— А мне хапіла і ўвагі і павялі. І папаездзіла ўсюды, і людзей і свету пабачыла...—не, Марыя Касьянаўна

не бачыць крыўднага ў тым, што яна засталася ў той жа брыгадзе, як быццам за «радавую»...

— Мама, дзе мой пенал?

— А дзе ж ён у цябе па-вінен быць?

— Мама, зірні — во!..

— Ну, вось бачыш, пастараўся і атрымаў пяцёрку...

— Ма-ма! — а гэта зноў самы меншы, Вовачка.

У яго яшчэ няма ніякага клопату: гоп на прыпол да маці—і зноў давай яе цалаваць! І зноў—гоп з каленяў і ў другі пакой да таты. А потым да акулараў чужое цёці—і ёй, чужой, яму яшчэ не шкада ні пацалункаў, ні абдымкаў...

— Вось бачыце... Трэба ж іх гадаваць... Сыноў...—вусны мацеры асвятляе ўсмешка.

Няхай растуць здаровыя і вялікія вашы сыны, паважаныя Марыя Касьянаўна і Аркадзь Мілетавіч! Няхай растуць... Будаўнікі. Салдаты. Дзяўчатам жаніхі.

ЖЫЛА

ТРЫВОГА

Сустрэча

Дадому Вольга прыйшла познім вечарам. Алешнік, які падсоўваўся гушчаром да гарада, дыхаў яшчэ дзённай духатой, а па мурожнаму долу слаўся белы халодны туман. З Кольна даносіўся брэх сабак, лямант нямецкіх салдат. «Рабуюць вёску, гады», — падумала Вольга.

Маці ўжо спала. На паліцы гладыш малака, ляжаў акраец хлеба і яшчэ скібка сала. Вольга не дакранулася да вячэры, а пайшла да ложка. Лягла, але доўга не магла заснуць. Чула, як зарыпеў ложак, і маці, шоргаючы босымі нагамі, пайшла ў сенцы, наладжыла зашчапку на дзверы.

Вольга перабірала ў памяці ўсе драбніцы сустрэчы...

— Савельеўна, хочаце з намі дзейнічаць?

Гэта быў, мабыць, старшы з групы. З аўтаматам. Зарослы густым шчаціннем, але такі мужны твар!

— Магу, буду!

Яна хацела сказаць: «Хачу», але чамусьці прамовіла толькі: «Магу, буду». Яе ахапіла хваляванне. Партизаны! Пад самым носам у фашыстаў ходзяць...

— Тады даём адразу заданне, — сказаў старшы. Партизаны, мабыць, кудысьці спяшаліся.

— Па-першае, твая хата стаіць на хутары, недалёка ад дарогі і вёскі, таму глядзі за рухам немцаў. Па-другое, Навумовіч будзе перадаваць газеты і лістоўкі — ты іх распаўсюдзь па вёсцы. І яшчэ: бывай сярод людзей, глядзі, як хто сябе паводзіць, хто супраць немцаў, а хто выслужваецца перад імі. Добра прыгледзься да старасты Ляўковіча! Усё запамніла? Тады дзейнічай, Вольга Савельеўна!

«Тады дзейнічай!» Яна будзе, будзе змагацца...

Добраахвотнік

Навумовіч прыходзіў рэгулярна, у адзін час. Ён жыў за паўтары вярсты ад яе хутара. Ледзь насоўваўся вечар — і ён быў ужо на хутары, перадаваў газеты, лістоўкі. Аднаго разу папярэдзіў:

— Калі будзе хто прасіцца ў партизаны — прымай. Я буду перапраўляць іх. Многіх яна адаслала да партизан. Але гэты...

Ён прыйшоў на хутар, калі сонца яшчэ залаціла сцены хаты. Салдат, у нямецкім мундзіры, увайшоў у хату і прывітаўся па-нашаму... Што патрэбна фрыцу? Мо хто данёс... Але чаму адзі?

— Фрау, я хачу да партизан. Я хачу з рускімі. Гітлер капут!

Гэта быў перакладчык — аднойчы бачыла ў вёсцы.

— Я не ведаю ніякіх партизан, — сказала Вольга.

— Што гэта вы ўздумалі, — устрэла маці, выйшаўшы з бакоўкі. — Мы нат не чулі пра іх.

— Не, — настойваў немец. — Вы павінны знаць. Да вас мяне направиў ваш таварыш.

Вольга ведала, што для асцярогі яна павінна сказаць няпраўду. Толькі ж неяк трэба і абнадзеіць.

— Не, я нічога не ведаю. Але пабудзьце ў нас, мо і сапраўды партизаны нахопяцца.

Немец пастаяў з хвіліну, рэзка павярнуўся і выйшаў з хаты. Падаўся не да

Вольга Савельеўна Ляўковіч.

шляху, не ў вёску, а да алешніку. За ім, трохі схакаўшы, пайшла і Вольга, з кошыкам, быццам па грыбы. Яна ўбачыла немца сярод гушчару за кіламетры два ад хутара, гукнула, падбегла і спытала:

— Вы не заблудзіліся? Мо пойдзем назад на хутар?

Праз сілу ўсміхнуўшыся, немец пайшоў следам за Вольгай.

У той вечар яна бегала да Навумовіча, далажыла пра незвычайнага добраахвотніка.

Нямецкі перакладчык быў дастаўлены на Вялікую Зямлю.

Трывогай быў спавіты кожны дзень. Яна жыла — трывога-неспакой — і днём і ноччу, у рэальнасці і ў сне.

Шлюб без вяселля

Хваляванне Навумовіча Вольга прыкмеціла адразу, як толькі ён увайшоў у хату. Завесіўшы дзяругай акно, запаліла газоўку.

— Нам зараз жа трэба ісці да партизан, — сказаў ён. — З атрада перадалі. Мы тут не павінны больш аставацца. Толькі мая жонка з малымі дзецьмі не можа пайсці ў лес. Што рабіць — пакінуць іх, аддаць на расправу?

Задача не простая. Выратуеш сябе — загубіш родных. Як жа памагчы Навумовічу?

Але ён перапыніў думкі:

— Вольга, рашэнне ёсць. Партизаны прапанавалі. Не ведаю, як ты на яго глядзіш... Нам прапануюць пажаніцца. І жонка мая згодна. Па вёсцы распускаць чуткі. Жонка будзе клясці і мяне, і цябе...

— Што ж, як лепей, так і зробім.

...Шумелі ў дрэвах лістападаўскія вятры. Яны ўдвух, некалі мірныя настаўнікі, ішлі ваяваць у партизанскі атрад.

Вольга акунулася ў партизанскае жыццё. Толькі што група разведчыкаў вярнулася з задання. Прынеслі цяжкаранага таварыша. А доктар паехаў у суседні атрад...

Прынеслі бінт, медыкаменты. Вольга ўзялася бінтаваць партизана, як умела, як навучылася да вайны на курсах. Крывацёк перастаў, на радасць усім.

— Ну, Савельеўна, ты майстар, — пахваліў Васіль Мінавіч Цык, камандзір партизанскага атрада.

А ў вёсцы ўсё абышлося. Маці Вольгі «кляла» дачку, а жонка Навумовіча — абаіх.

Узнагарода за смеласць

Пайшлі новыя трывогі ваеннага жыцця. Вольга навучылася страляць з аўтамата. Не адзін раз хадзіла з партизанами на вельмі важныя і адказныя заданні. Яна змагалася нароўні з мужчынамі. За смеласць і мужнасць удастоена медалём «За адвагу», «Партизану Вялікай Айчыннай вайны» другой ступені, «За перамогу над Германіяй» і іншых.

...Параслі рамонкі на былых партизанскіх сцяжынах. Але вайна пакінула вечны след у душах людзей. Маршчыны перасеклі лоб Вольгі Савельеўны: у іх адбітак вялікіх трывог, пасляваенных цяжкасцей. Пахавальная па брату Віктару, што загінуў пад Масквой, смерць маці...

Вольга Савельеўна марыла зноў пайсці ў школу, вучыць дзетвару. Але ў райкоме партыі не хапала людзей, і яна стала інструктарам. Пачаліся вандроўкі па калгасных сёлах. Наладжванне партыйнай работы. Нарыхтоўка збожжа, лесу...

Мінула вясной споўнілася дзесяць гадоў, як яна загадвае сектарам партыйнага ўліку Жыткавіцкага райкома партыі.

Калі ні зойдзеш у гэты пакой — Вольга Савельеўна вечна занятая. Стосы карт, бясконцыя тэлефонныя званкі. Таго ўзяць на ўлік, з гэтым пагутарыць, праверыць, высветліць, даць дакладную даведку. Нярэдка бывае, што і забавіцца лішняю хвіліну пасля работы, каб закончыць справу. А дома чакаюць муж Аляксей Паўлавіч, пажыццёвы чыгуначнік, сын Валера, дзевяцікласнік. Яны ведаюць пра яе руплівую занятасць і цяропліва чакаюць.

А колішні «жаніх» Навумовіч? Прышоў, як адбліскалі бліскавіцы, да сваёй сям'і, да жонкі сваёй Ганны Уладзіміраўны. Выгадавалі яны трох сыноў. Мір, што прыйшоў на палескі куток, вярнуў Фёдара Трафімавіча да роднай педагогікі. Ужо больш трох дзесяткаў гадоў ён адмераў у Коленскай сярэдняй школе. Выдатнік педагогічнай работы. Сустрэне калі-нікала ў райцэнтры Вольгу Савельеўну, і прыгадаюць яны былыя паходы, былыя трывогі...

Ул. ЛАЎНІКОВІЧ

Жыткавіцкі раён.

У МАІМ бланкоце шмат імён, лічбаў, дат, кароткіх заматак. Па іх аднаўляю дэталі расказа, успамінаю рэплікі людзей, што з розных бакоў характарызуюць маю гераіню. Як бы мне расказаць пра яе—ветэрана камбіната, парторга цэха, клапатлівую маці чатырох дзяцей, бабулю двух унукаў...

Ах, як непадобна яна на бабулю!

— Я пакуль, вядома, дрэнная бабуля, унукі маюць права крыўдаваць,—усміхаецца Вольга Іванаўна.—Усё часу для іх не хапае. Але праз пару гадоў на пенсію пайду, вось тады і бабуляй зраблюся.

Дзіўна гучыць гэтае аб'яцанне. Неяк не ўяўляеш яе бабуляй, пенсіянеркай, абмежаванай хатнімі клопатамі. А ў бланкоце паметка: усе называюць яе ў цэху проста Олай. Спачатку здалася гэта крыху дзіўным: людзей значна маладзейшых называюць па імені ды па бацьку, а майстра змены, ветэрана з 36-гадовым стажам клічуць Олай, нібы вунь тую пятнаццацігадовую дзяўчыну, якая ўпершыню пераступіла парог этыкетывачнага цэха ў далёкім 1932 годзе. Потым я зразумела: яна так і застаецца для ўсіх Олай, колькі б гадоў ёй ні споўнілася. Гэта як у сям'і—муж і жонка да глыбокай старасці за-

стаюцца адзін для аднаго Надзімі і Юрамі, Машамі і Валодзімі, Кацямі і Пецямі, застаюцца маладымі. Таксама камбінат і яго ветэраны. Ён сустраў іх маладымі. Ён запамніў іх маладымі. І Еўдакію Іванаўну Казак, і Марыю Васільеўну Кішкурну, і Адэлю Браніславаўну Рабцэвіч, і яшчэ дзесяткі сваіх ветэранаў, якіх урачыста праводзілі на пенсію. Але часам цяжка ім бывае адзін без аднаго. І тады зноў прыходзяць старыя работніцы ў цэх, працуюць па некалькі месяцаў, перадаюць свой немалы вопыт маладой змене. Сівізна ў валасах, маршчынкі разбегліся па твары, але па-ранейшаму спрытныя рукі, дакладнае вока. А ў голасе майстра змены Вольгі Іванаўны Івановай нейкая асаблівая мяккасць і цеплыня, калі мы ідзем уздоўж машын, за якімі стаць ветэраны.

— Вось хутка праводзім на адпачынак Паліну Ульянцаву, Ганну Аксенікаву, Алену Камляеву, а там і мне збірацца. Змену гадуем. Бачыце, у цэху большая палавіна—моладзь. Работа этыкетывачная не простая. Тут патрэбны навыкі, спрыт. Адной работніцы і за год ніяк не прылаўчыцца. А другой—зайздросціш...

Зайздросціш... Я бачыла, як работніцы здавалі змену. Яны стоіліся ля стала начальніка цэха і нецярпліва зазіралі ў слупкі лічбаў, якія паяўляліся супраць прозвішча кожнай работніцы,—адзначалася дзённая выпрацоўка. 46 тысяч, 34, 52 тысячы, 48... 54. І тут раптам усе разам загаманілі.

— Шэсцьдзесят дзве? Не можа быць!

— Вось здорава!

Падняўшыся на пальчыкі, зазірнула ў графу цераз галовы работніц невысокая Вольга Іванаўна. Заўважыла лічбу: 62 тысячы. На твары неяк змяшаліся здзіўленне, радасць і яшчэ нейкае пачуццё, назву якому я знайшла не адразу.

А Вольга Іванаўна сказала:

— Зайздросчу!.. Не ведаю, як гэтай работніцы ўдалося з машынай «дамовіцца», каб машына са сваімі 128 абаротамі за яе рукамі паспявала, але зайздросчу. Зайздросчу, на добрую работу глядзячы. Калі я пачынала—35 тысяч акцызных скрынак выдатным паказчыкам лічылася. А цяпер 46 тысяч—норма.

Зайздрасць, зайздросчу... Гэта было адно з першых прызнанняў, якое я пачула

Старэйшыя работніцы цэха: Алена Отаўна Быкава і майстар змены Вольга Іванаўна Іванова,

ад Вольгі Іванаўны з першых жа слоў нашай гутаркі.

— Калі на камбінат дзяўчынкай прыйшла, афармляць мяне спачатку не хацелі: «падрасці трэба». І я зайздросціла работніцам, якія працягвалі пропуск у прахадной. А калі аформілі, зайздросціла работніцам, якія надзіва спрытна спраўляліся са сваёй работай. Мае рукі ўсё не слухаліся мяне. Зайздросціла сваёй старэйшай сястры: яна тады ў героях пяцігодкі хадзіла. Зайздросціла камсамольцам, калі тыя з песнямі ехалі на гарадскія нядзельнікі...

Пазайздросціла дзяўчынка—і прыйшла ў камітэт: «Прыміце ў камсамол». Хутка сама да хрыпаты спявала: «Мы кузнецы, і дух наш молад...», спяшаючыся пасля змены разам з камсамольцамі камбіната на торфараспрацоўкі.

Пазайздросціла добрай рабоце—і навучылася не горш за іншых з машынай спраўляцца. Эткеткі на запалкавыя карабкі клаліся роўна, норма перавыконвалася.

Аднойчы ў самы разгар змены паявілася ў цэху ўсё начальства камбіната. Пра нешта гаварылі з майстрам, глядзелі ў бок Вольгі, усміхаліся ёй. А потым у перапынку Вольгу раптам акружылі, падхапілі на рукі і па-

чалі падкідаць. Яна нічога не разумела. Падлятаючы ўверх, бездапаможна махала рукамі, спалохана крычала.

Змена закончылася. Івановы ідуць дадому, Вольга Іванаўна, Галля і Уладзімір Арцёмавіч. А старэйшая дачка сёння здае сесію ў Мінскім палітэхнікуме.

ЗАЙЗДРАСЦЬ

БЫВАЕ

ДОБРАЯ

Эма ЛУКАНСКАЯ

Калі віншуючыя стаміліся, Вольгу нарэшце апусцілі на зямлю і паведамлілі: яна стала першай стаханаўкай на камбінаце. Яе рабочы дзень здымалі на хранаметраж—ніводнай страчанай дарэмна рабочай минуты. Запаветная норма асталася ззаду.

І тады ж прыйшла да Вольгі Іванаўны першая вялікая ўзнагарода за працу. У Грамаце ЦК і СНК БССР так і было напісана: «За працоўны гераізм і выдатную ўдарную работу».

Потым прыйшла і другая ўзнагарода. Зноў за працу, хоць у тых цяжкіх гады вайны завод быў таксама лінійным фронту. Камуністка Вольга Іванаўна Іванова арганізуе работу запалкавага цэха на Казанскай фанернай фабрыцы, а потым на запалкавай фабрыцы «Белка» ў Кіраўскай вобласці. Працуе старшынёй фабкома і ўсёй мерай прымае гора, ускладзенае на людскія плечы вайной. Бежанцы, галодныя пайкі, звышурочныя змены, шэрыя пахавальныя, страта блізкіх... Столькі гора навокал, што і сваё прытульце. Дзесяці на дарогах вайны страчана дачка, прапалі бацькі. Ад мужа няма вестак. Вайна!

І вось першае пісьмо з вышвала Барысава—знайшлася дачка! Хацелася падганяць паравоз: хутчэй, хутчэй у свой горад! Як там мая маленькая? Што сталася з камбінатам?

Трэба было падумаць з руін, аднаўляць абсталяванне. І зноў не лічылі рабочых гадзін. У гэтыя дні дагнала Вольгу Іванаўну ўзнагарода: медаль «За доблесную працу ў Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945 гадоў».

А зайздасць і прагнасць да працы не зніклі. Іх перадавала сваім вучням. Імі павучала тых, каму давала рэкамендацыі ў партыю: і зараз у каробка-этыкетывачным цэху больш палавіны партыйнай арганізацыі—рэкамендаваныя Вольгай Іванаўнай Івановай, цяпер партаргам цэха. Надыйшоў час дзецям работу выбіраць—сама прывяла Раісу ў свой цэх, а нядаўна і Галіна прыйшла да маці ў змену. Тут жа, у цэху, працуе муж Вольгі Іванаўны Уладзімір Арцёмавіч. Добрая «сямейнасць»! І як сямейны запавет перадае маці сваім дзецям... зайздасць. Зайздасць да добрай работы, якая нараджае жаданне і самой крочыць наперадзе ўсіх, быць прыкладам у рабоце.

Сама Вольга Іванаўна ўсёй сваёй працоўнай біяграфіяй

пацвярджае: зайздасць—гэта не так ужо дрэнна! І калі два гады назад прынесла дадому маленькі карабочак і асцярожна паклала на стол, яна сказала дзецям: «Вось, зайздасце! І я буду рада вам пазаздасці». У карабку ляжала ўрадавая ўзнагарода—ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Сын Лёнька вучыць у школе гісторыю. Напярэдадні 50-гадовага юбілею рэспублікі ім шмат гавораць пра баявы і працоўны шляхі Беларусі, пра першыя пяцігодкі, маршы працоўных брыгад, пра выдатныя подзвігі байцоў і працаўнікоў. З цікавасцю перагортвае Лёнька старонкі кнігі і падручнікаў. І няўцям хлопчыку, што яго мама—жывая гісторыя. Ішла ад перамогі да перамогі рэспублікі, ішла ў першых шэрагах яго мама—камсамолка трыццаціх гадоў, першая ўдарніца-стаханаўка, кавалер працоўнага медала і працоўнага ордэна, камуніст з амаль трыццацігадовым стажам.

Але для Лёнькі і Сашы, Галіны і Раісы яна—проста мама, добрая, клапатлівая. Заўсёды кудысьці спяшаецца—то сход, то ў гарком партыі выклікаюць, то заняткі ў палітгуртку, то нейкая работніца захварэла—наведваць пайшла.

Затое як здорава было гэтым летам: усе разам у час адпачынку паехалі ў Маскву. Аблазілі ўсе музеі. А мама нядрэнна Маскву ведае—калісьці больш года там пражыла, на курсах вучылася па пецёўцы камбіната. З мамай цікава—вось каб толькі больш вольнага часу ёй! Але яго пакуль няма. І нават тата перастаў крыўдзіцца, калі Вольга Іванаўна, спяшаючыся на камбінат, пакідае пад яго апеку недавараны абед. Галіна пасля работы спяшаецца ў вячэрнюю школу. У Раісы двое дзяцей, але таксама рашыла вучыцца—у тэхнікум пайшла. Усе заняты.

Калі на прахадной рабочыя сустракаюць Івановых, якія спяшаюцца на змену, яны праводзяць іх добрай усмешкай. Ёсць у гэтай усмешцы штосьці ад таго пачуцця, якое я назірала ў Вольгі Іванаўны, калі маладая работніца дала за змену рэкордную выпрацоўку. Сама Вольга Іванаўна назвала гэта зайздасцю. Зайздасцю, якая вядзе за сабою добрыя справы.

Барысаў.
фанера-запалкавы камбінат

СЮРПРЫЗЫ НА ПРЫ

Усё, што вы бачыце на здымку,—гэта для вас, жанчыны. Рэчы, без якіх вы не абыходзіцеся: сумкі гаспадарчыя і дарожныя, тэатральныя і маладзёжныя, партманэ, кашалькі, футляры. Белыя, карычневыя, жоўтыя, камбінаваныя... Каляровае фота перадало б усю разнастайнасць расфарбовак і адценняў гэтых элігантных і добрых рэчаў. Адны з першага гатунку скуры, другія з заміяльнікаў, якія не ўступаюць ёй ні ў моцнасці і практычнасці, ні ў эластычнасці і знешняй аздабе.

Усё, што вы бачыце на гэтым здымку, зроблена ўмелымі рукамі рабочых мінскай скургалантарэйнай фабрыкі імя Куйбышава. Між іншым, абсалютная большасць калектыву тут—жанчыны.

Такім чынам, перад вамі новая галантарэя. Мы ўпэўнены, што яна вам спадабалася. І зусім справядліва вы можаце задаць пытанне:

— А чаму ж гэтых рэчаў няма ў магазінах?

Так, зараз іх няма. Гэта ўзоры рэчаў, адабраныя да выпуску ў будучым годзе.

— Колькі іх?

— 83 зусім новыя мадэлі.

Наогул фабрыка будзе выпускаць 140 відаў вырабаў, у тым ліку некалькі старых, папешаных узораў.

Летам гэтага года мінскія галантарэйшчыкі трымалі экзамен перад мастацкім саветам Усесаюзнага інстытута асартыменту лёгкай прамысловасці ў Маскве. Вось выписка з пратакола:

«Прасіць Міністэрства лёгкай прамысловасці БССР адзначыць калектыв фабрыкі за доб-

ры, цікавы асартымент, падрыхтаваны для масавай вытворчасці ў 1969 годзе».

«Высокі суд» ухваліў 244 мадэлі мінчан з 248 прадстаўленых на разгляд. Прычым 96 узораў адпавядаюць лепшым айчынным і замежным узорам.

Вы бачыце на здымку «віноўніц» маскоўскага поспеху. Гэта мастак Надзея Аляксандраўна Кірыльчук, галоўны мадэльер Ганна Лазараўна Куракевіч, мадэльеры Соф'я Аляксандраўна Шакура, Раіса Ульянаўна Валасевіч, Марыя Іванаўна Лівановіч, Ірына Сяргееўна Стральцова, Раіса Георгіеўна Грычынская, старшы мастак Тамара Уладзіміраўна Гулінская. Творчы штаб фабрыкі ў асартыментным кабінце абмяркоўвае новую мадэль чамадана. Па знешняму выгляду, зручнасці, моцнасці гэты ўзор пераўзыходзіць усе тых, што раней выпускаліся на фабрыцы.

...Вось тут робяць чамаданы. Гэты цэх перадаваў на прадпрыемстве. На самым відным месцы пераходны Чырвоны сцяг фабрыкі—ўзнагарода за перамогу ў спартыўстве. На прадпрыемстве 300 ударнікаў камуністычнай працы, і пятая частка іх—у гэтым цэху.

На здымку адна з лепшых работніц Ганна Якаўлеўна Калантай. Па прафесіі машыністка, сшывае чамаданы. На фабрыцы 17 гадоў. І стаж, і вопыт, і ўдарная праца прынеслі ёй павагу калектыву.

Галоўны інжынер фабрыкі Сяргей Уладзіміравіч Лабус сказаў, што за апошнія два гады фабрыка займае класныя месцы ў спартыўстве прадпрыемстваў лёгкай прамысло-

Сумкі гаспадарчыя і дарожныя, тэатральныя і маладзёжныя...

ПРЫЛАЎКАХ

васці рэспублікі. Гэта вынік дружбы з новым, перадавым, плён творчасці рацыяналізатараў, людзей дапытлівай думкі. У фурнітурным цэху, напрыклад, укаранены метады пасівіравання — спецыяльнай хімічнай апрацоўкі металічных дэталей. Прадукцыйнасць узрасла ў шэсць разоў.

Ёсць вытворчасць, дзе рэчы робяцца без нітак і клею. Прыгожыя, элегантныя партманэ, дзіцячыя сумачкі, разнастайныя футляры, сумкі і вокладкі «сшываюцца» ... токамі высокай частаты. Надзейна, прыгожа, хутка. Кожныя дзве секунды, напрыклад, — футляр для акуляраў.

Свае вырабы фабрыка пастаўляе 80 гандлёвым базам нашай краіны і ў некаторыя замежныя дзяржавы. Нядаўна партыя элегантных дамскіх сумачак з выдатнай скуры ўпершыню адпраўлена ў Японію.

Многія віды вырабаў выпускаюцца ў прыгожым афармленні, арыгінальнай святочнай упакоўцы. На правым баку сумачкі, кашалька, вокладкі вы заўважыце абрысы плошчы імя Ул. І. Леніна ў Мінску, сілуэт прыгожага архітэктурнага збудавання або непаўторны куток беларускай прыроды. Гэта сувеніры да юбілею рэспублікі.

Вы адкрываеце тэатральную сумачку і адразу ж звяртаеце ўвагу на маляўнічую візітку: калектыў фабрыкі віншуе вас з 50-годдзем БССР і Камуністычнай партыі Беларусі.

Тэкст М. УЛАДЗІМІРАВА

Фота Ул. Вяхоткі.

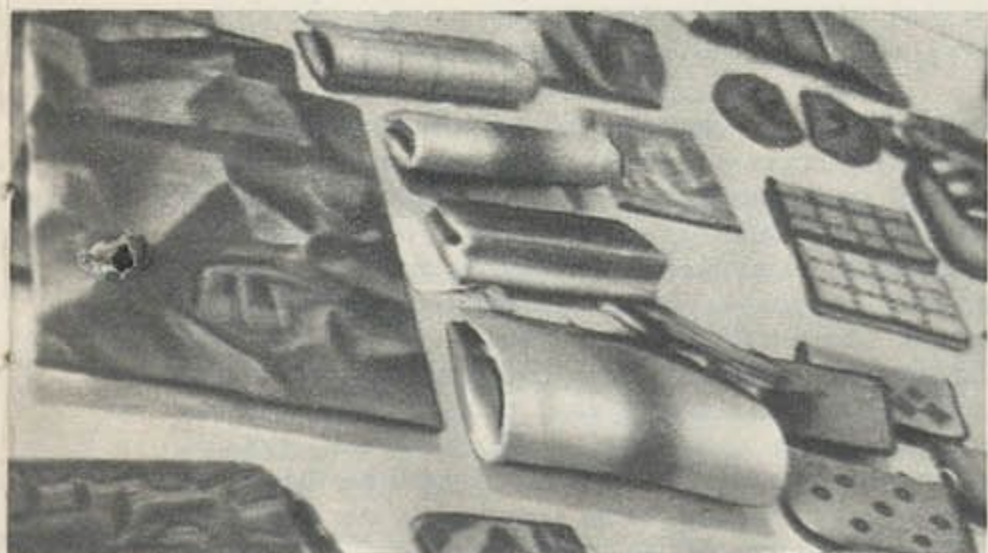

Малы мастацкі савет — узоры новай прадукцыі аглядаюць мастакі і мадэльеры фабрыкі.

Фота Ул. Вяхоткі.

Размова двух «галоўных»: мастака Тамары Уладзіміраўны Гумінскай і інжынера Сяргея Уладзіміравіча Лабуса.

УРОК ГІСТОРЫІ

Фрэнк О'КОНАР,
ірландскі пісьменнік

Апавяданне

Мал. М. Бельскага

Калі мне стала вядома, адкуль бяруцца дзеці, жыццё для мяне зрабілася дзівосным і хвалюючым. Не, я быў звычайным хлопчыкам са стандартнага падручніка. Проста мне адкрылася дзівоснасць гісторыі. Тады я не чуў яшчэ пра Паскаля, а то стаў бы яго гарачым прыхільнікам за яго словы, што невядома, якім быў бы ход гісторыі, каб Клеапатра мела крышачку даўжэйшы нос.

Адкрыццё гэтае адразу змяніла маё ўяўленне аб бацьках. Раней яны былі для мяне адным маналітам, нібы горны краж на варце зялёнага далягляду. Але вось танюсенькі прамень святла, прабіўшыся скрозь аблогі, асвятляе яго, і ўся глыба распадаецца на горныя пікі, лагчыны і перадгор'і.

Мінулае маці было больш цікавым аб'ектам вывучэння. Якія разнастайныя людзі і акалічнасці сустрэліся ёй на жыццёвым шляху! Яна была сіратой у прытулку, пакаёўкай, кампаньёнкай. Ёй рабілі прапановы чаляднік тынкоўшчыка, француз шэф-повар, які навучыў яе цудоўна варыць каву, і замужны пажылы крамнік з набярэжнай Сандзі-Уэл. Я з вялікім задавальненнем уяўляў сябе кімсьці іншым і многа думаў пра шэф-повара і пра перавагі, якімі б я карыстаўся, каб быў французам. Але крамнік маляваўся мне больш яркай асобай, бо пасля таго, як ён ажаніўся з другой жанчынай, ён неўзабаве памёр — не іначай, як ад засмучэння, — пакінуўшы вялікую маёмасць. Яго багацце было для мяне тым, чым нос Клеапатры для Паскаля, — неабвержным доказам таго, што ўсё магло быць інакш.

— Якую спадчыну пакінуў містэр Рырдан, мама? — глыбокадумна запытаўся я аднаго разу.

— Кажуць, адзінаццаць тысяч, — няўпэўнена адказала маці. — Але нельга верыць усяму, што людзі балбочуць.

Я ж, наадварот, паверыў. Мне не хацелася памяншаць багацце, наследнікам якога я мог так лёгка стаць.

— І ты ніколі не шкадавала, што не выйшла за яго замуж? — сурова экзаменаваў я.

— А чаго было мне шкадаваць? — паціснула плячыма маці. — Якая карысць ад грошай, калі няма любасці?

Але, вядома, я быў іншай думкі. Сэрца маё сціскалася ад спагады да містэра Рырдана, які ледзь не стаў маім бацькам. Тыя некалькі тысяч фунтаў стэрлінгаў, аб якіх маці так непаважліва гаварыла, прыйшліся б мне якраз у пару. Не гэтак ужо я любіў свайго бацьку, каб ацаніць яго ў адзінаццаць тысяч, — такія грошы было нават цяжка сабе ўявіць: у дваццаць сем разоў большыя за самую высокую плату, пра

якую я калі-небудзь чуў, — пенсію члена парламента. Адным з адкрыццяў, якія я ў той час зрабіў, быў вывад, што маці не толькі жанчына бессардэчная, але і непрактычная.

Але бацька аказаўся проста дзівам. Гэты невясёлы, задумлівы, заўсёды заклапочаны чалавек, здавалася, зусім пра мяне не дбаў. Часцяком адсылаў мяне куды-небудзь далей ад сябе — на вуліцу пагуляць з дзецьмі ці наверх пачытаць кніжку. Але гістарычная перспектыва выклікала ў ім цудоўныя змены, як гэта бывае з героямі чароўных казак.

— А зараз пагаворым аб цёцях, з якімі тата ледзь не ажаніўся, — гаварыў я, і бацька адразу кідаў усё, чым бы ён там ні займаўся, і пачынаў гучна рагатаць.

— Хо-хо-хо! — аж заходзіўся ён, пляскаючы сябе па калене і хітравата пазіраючы на маці. — Пра іх я мог бы напісаць цэлы раман!

У такія моманты твар яго мяняўся — рабіўся маладзейшы і вельмі гарэзлівы. Твар маці, наадварот, засцілаўся хмарами.

— Чаму ж не! — казала яна, утаропіўшы позірк у агонь каміна. — Гэтакія кралі!

— «Першы прыгажун у Корку!» — падміргваў мне бацька. — Вось як адна з іх тытулавала мяне.

— А-а... — насупіўшы бровы, гаварыла маці. — Мэй Кадаган!

— Яна! — здзіўлена ўсклікаў бацька. — Як гэта ў мяне з галавы выскачыла яе імя? Слова гонару, цудоўная дзяўчына! І зараз, я чуў, такая ж.

— Такая ж! — насмешліва прырчыла маці. — У яе ж цэлы вывадак!

— Дык што з таго? Яна за ўсімі ўгледзіць. Галава ў яе, дай бог!

— Розуму хапае. Пэўна, прывязвае іх да ліхтарнага слупа, а сама бяжыць куды-небудзь выпіць і паплаткарыць.

У гэтым выяўляўся самы цікавы бок гістарычнага падыходу. І бацька, і маці любілі пагаварыць аб мінулым, але кожны пасвойму. Маці прыгадвала мінуўшчыну толькі тады, калі мы куды-небудзь выходзілі разам — у парк ці на бульвар, але яе было вельмі цяжка прымусіць што-небудзь раскажаць пра сябе больш падрабязна. Твар яе раптам святлеў, і яна пачынала гаварыць пра самакаты з паравікамі ці пра газавыя лямпы, або пра канцэрты, якія прыслуга наладжвала на кухні, і хоць цяпер я, напэўна, высока ацаніў бы яе ўспаміны за іх гістарычны каларыт, у тыя дні я іншы раз траха не вар'яцеў ад нецярпення. Бацька ж пры ёй заўсёды з ахвотай успамінаў

усе падрабязнасці свайго мінулага жыцця і гэтым зважаў яе. Асабліва абуралася маці, калі бацька заводзіў гаворку пра Мэй Кадаган. Ён рабіў гэта наўмысна і, бывала, падміргваў мне, прымушаючы шчыра смяяцца, хаця сімпатыі мае заставаліся на баку маці.

— Але ж, тата,— злоўжываў я добрым яго настроем,— калі табе ўжо так падабалася міс Кадаган, чаму ты не ўзяў яе за жонку?

На маю вялікую радасць, пачуўшы такое пытанне, бацька прыкідваўся засмучаным і разгубленым. Ён засоўваў рукі ў кішэні і пачынаў задуменна крочыць па пакоі.

— Справа далікатная,—нарэшце казаў ён, не ўзнімаючы на мяне вачэй.— Я, ці бачыш, павінен быў думаць пра тваю бедную маму.

— Многа было табе клопату праз мяне! — запальвалася маці.

— Вось і Мэй мне тое ж гаварыла, і слёзы душылі яе. «Мік, казалася яна, дзяўчо тое, што з бурымі валасамі, заўчасна давядзе цябе да магілы».

— Прыкусіла б лепш язык! — шыпела маці.— У самой палты, бы тая морква!

— Ніколі гэтак не пакутаваў, як тады,—між агнём і полымем,— узрушана ўспамінаў бацька і апускаўся ў сваё крэсла ля акна.

— Бедненькі! — са злосцю гаварыла маці і раптам паднімалася з крэсла і выходзіла ў агульны пакой, каб больш не чуць яго кепікаў. Кожнае яго слова яна разумела літаральна. Тады бацька хіхікаў ад задавальнення і зноў падміргваў мне. Я, вядома, таксама душыўся ад смеху, але неўзабаве мне рабілася ніякавата, калі я ўспамінаў пра маці, якая, я ведаў, сядзела адна ў прыцемку, утаропіўшы вочы ў акно. Я заходзіў да яе, і яна адразу супакойвалася і пачынала гаварыць са мной, але мяне апаноўвала шчымлівая трывога, і я гледзіў яе і сцясашаў, быццам ролі нашы перамяніліся — я быў дарослы, а яна яшчэ дзіця.

Аднак, хоць мяне страшэнна хвалявала пытанне, якую ролю адыгрывала гісторыя ў жыцці маіх бацькоў, мне не давала спакою думка, што яна азначала для мяне. Мае магчымасці былі ўдвая большыя ад іхніх. Праз маці я мог стаць французам па імені Ларэнс Армандзі альбо багатым хлопчыкам з набярэжнай Сандзі-Уэл па імені Ларэнс Рыярдан. Па бацькавай лініі я мог бы, захаваўшы прозвішча Дэлані, аказацца адным з шасцярых дзяцей таямнічай прыгажуні міс Кадаган. Мяне захапіла праблема, кім бы я мог зрабіцца, каб не быў самім сабою.

Памятаю, аднаго разу я ішоў са школы па набярэжнай, якую цяпер ужо лічыў амаль што сваім родным кутком. Некаторы час пастаяў перад варотамі дома, дзе працавала маці, калі містэр Рыярдан зрабіў ёй прапанову стаць яго жонкай, а потым увайшоў у краму і ўважліва аглядаў памяшканне. Па ўсім было відаць, што гэта гандлёвае завядзенне бачыла лепшыя дні. Мне было шкада, што містэра Рыярдана няма ўжо на свеце, бо хацелася глянуць на яго ўласнымі вачыма, а не давярцацца матчыным уражаннем, у якіх, на маю думку, было нямала суб'ектыўнага. З тае прычыны, што так ці іначэй, ён памёр па віне маці, я ўяўляў яго сабе чужоўным ва ўсіх адносінах чалавекам і надаў яму аблічча аднаго старога джэнтльмена, які заўсёды загаворваў са мной, калі мы сустракаліся з ім на вуліцы. Я адчуваў, што мог бы палюбіць містэра Рыярдана як бацьку. Мне ўяўлялася: вось маці чытае кніжку, чакаючы, калі я вярнуся са школы, а я іду сабе па Сандзі-Уэл у форменнай кепцы і спартыўнай куртцы, як вучні класічнай школы, з дарагім скураным ранцам за плячымі. Іду, не спяшаючыся, з годнасцю, спыняюся каля знаёмых пад'ездаў, пазіраю ўніз, на рэчку. Потым п'ю чай у адным з вялікіх дамоў з прасторнымі садамі, якія спускаюцца аж да самай вады. Альбо разам з дзяўчынкай у ружовай сукенцы катаюся на лодцы па рацэ, вяслюю. Мяне непакоіла толькі думка, ці ведаў бы я што-небудзь пра вучня народнай школы са старэнькай палатнянай торбачкай у руцэ. Тады мяне агортвала нейкая няясная туга, і я ледзь стрымліваў слёзы.

Але больш за ўсё мяне вабіла да сябе вуліца Дуглас-род, дзе жыла татава знаёмая міс Кадаган, цяпер ужо — місіс О'Брайен. Зусім зразумела, у маім уяўленні яна не магла параўнацца з французам-поварам ці з пажылым крамнікам, у якога было адзінаццаць тысяч, але яна мела перад ім тую перавагу, што была фізічна рэальная. У час маіх рэгулярных паходаў у бібліятэку на Парнэл-Брыдж я нярэдка забіраўся на Дуглас-род і спыняўся перад доўгім радам домікаў, у адным з якіх жыла яна. Аднойчы вечарам, калі я спыніўся паназіраць, як купка хлопчыкаў гуляла на вуліцы ў мяч, мяне адолела цікаўнасць, і я загаварыў з адным з іх ашараханы ў яго сваёй напышлівай і звышнатуральнай далікатнасцю:

— Прабачце, ці не скажаце, калі ласка, у якім доме жыве місіс О'Брайен?

— Гэй, Гэсі! — крыкнуў той другому хлопчыку.— Нейкі хлопец пытаецца, дзе жывуць твае старыя.

Я ўвесь аж уздрыгануўся ад такой нечаканасці. Кашчавы, але прыемны з твару хлопчык амаль аднаго са мной узросту аддзяліўся ад гурта дзяцей і, сціснуўшы рукі ў кулакі, падышоў да мяне. Мяне ахапіла паніка, але ўсё ж я ўважліва агледзеў яго з ног да галавы, бо, зрэшты, на яго месцы мог апынуцца я.

— А навошта табе? — падазрона запытаў ён.

Такого пытання я таксама не чакаў.

— Бацька мой быў вялікім прыяцелем тваёй маці, — асцярожна растлумачыў я, але, што датычылася яго, дык з гэтым жа вынікам я мог бы гаварыць на замежнай мове. Было добра відаць, што Гэсі О'Брайен не меў ніякага ўяўлення аб гісторыі.

— Дык што з таго? — недаверліва сказаў ён.

Але тут нас перарвала жанчына, якую я заўважыў яшчэ раней, — яна гутарыла з суседкай цераз паркан. Жанчына была невысокая, неахайная з выгляду. Яна машынальна гушкала дзіцячую каляску і ў запале гутаркі амаль забывалася пра дзіця.

— Што ў вас там, Гэсі? — крыкнула яна.

— Я не хацеў непакоіць тваю маці, — сказаў я, памкнуўшыся ўжо даць лататы, але, паказаўшы на мяне пальцам, хлапчук гучна крыкнуў:

— Цябе нейкі хлапец пытаецца!

Жанчына збегла з высокага ганка і, здзіўлена ўсміхаючыся і папраўляючы рукой валасы, хуценька падышла да варот. Валасы яе былі не пад колер морквы, як гаварыла маці, а проста рыжаватыя.

— У чым справа, хлопчык? — лісліва спыталася яна, нахіліўшыся да мяне.

— Я нічога такога не хацеў, прабачце, — адказаў я разгублена.— Проста мой тата казаў, што вы тут жывяце, і, калі я мяняў у бібліятэцы кнігі, дык надумаў падысці сюды і давядца, ці праўда гэта. Вось, самі паглядзіце, — дадаў я, паказваючы ёй у якасці доказу кнігу, — я іду з бібліятэкі.

— А хто твой бацька, хлопчык? — шэрыя вочы жанчыны звужаліся ад усмешкі.— Як зваць цябе?

— Маё прозвішча Дэлані, — адказаў я, — а завуць мяне Лэры. Лэры Дэлані.

— Ці не Майка Дэлані сыноч? — здзівілася яна.— Ах, мой божа! Вядома! Павінна была адразу здагадацца па гэтай тваёй вялікай галаве.— Яна правяла даланей па маёй патыліцы і засмяялася.— Каб ты дагала пастрыгся, я б адразу пазнала, чый ты. Як ты думаеш, ці ведаю я, якая ў твайго старога навобмац галава? — спыталася яна гарэзліва.

— Пэўна ж, ведаеце, місіс О'Брайен, — адказаў я рахмана.

— Дык заходзь, дай на цябе добра паглядзець! А гэта вось мой старэйшы — Гэсі, — яна ўзяла мяне за руку. Гэсі пацягнуўся за намі.

— Ма-а-а, хто ён такі? — крыкнула пухлявая дзяўчынка, якая гуляла на тратуары ў класы.

— Лэры Дэлані, — азірнуўшыся цераз плячо, салодка праспявала яе маці. Місіс О'Брайен была такая бадзёрая і бравая, што больш нагадвала салдата, чым жанчыну. Так і хацелася, ідучы за ёю, узяць з левай нагі.— Сын Майка Дэлані з Барачнага гарадка. Ледзь не выйшла замуж за яго тату. Ці гаварыў ён табе калі-небудзь пра гэта, Лэры? — спытала яна гуліва.

— Так, місіс О'Брайен, гаварыў, — адказаў я, імкнучыся патрапіць ёй у тон, і яна задаволена засмяялася, тряснуўшы рыжай капой валасоў.

— Падумаць толькі! Стары чорт не забыўся пра мяне! Скажы яму, Лэры, што і я памятаю яго. Каб выйшла за яго замуж, дык была б тваёй маці. Вось была б пацеха!

На кухні яна адрэзала мне скібку хлеба, густа намазала вярэннем і сунула ў рукі вялікі кубак малака.

— Табе таксама даць, Гэсі? — спыталася яна рэзкавата, бо добра ведала, які пачуе адказ.— Айдзін, — звярнулася яна да дзяўчынкі, якая ўвайшла на кухню услед за намі, — ты ж ужо і так раз'елася, аж мяса вісіць, не зарохкай часам! Мы яе клічам Згінь Бохан, — хіхікнула місіс О'Брайен.— Ты, Лэры, хлопчык далікатны, але з імі няма чаго далікатнічаць. Кнігу гэту ты для маці ўзяў?

— Не, місіс О'Брайен, — адказаў я.— Сам буду чытаць.

— Га? Ці не хочаш ты сказаць, што можаш чытаць такую тоўстую кнігу? — яна ўзяла з маіх рук кнігу і змерыла яе здзіўленым позіркам.

— Так, магу.

— Што хочаш, кажы, не паверу. А ну, дакажы!

Я нічога лепшага не хацеў, як даказаць, што добра ўмею чытаць уголос. Таму стаў пасярэдзіне кухні, адкашляўся і з вя-

В ОСЕННЮ вечарэе рана. І не ўгле-
дзіш, як скоціцца на небасхіл сон-
ца, запунсовіць яго, а само апус-
ціцца за барвовыя шаты. Над па-
рыжэлымі пожнямі і паплавамі пластаец-
ца туман, акрапляе расой ля ўзбалотка
асочнік і чарот, пасля ўзбіраецца вы-
шэй, хавае свежае зябліва, якое пахне
нечым прэсным і вільготным, нават не
скажаш чым, хоць столькі ходзіш ля яго.

Дар'я прыпынілася ля крайняга поля,
атуленага з аднаго боку бярэзнікам, з
другога — парадзелым альшэўнікам, па-
стаяла, прайшла ўскрайкам. Зяблевае
ворыва — пад лён. Хто-хто, а Дар'я ве-
дае, што трэба даўгунцу, каб рос вялікі.
Усё ж такі паўтара дзесятка гадоў мае
з ім справу. Залетася тут цэнтнераў па
восем валакна было.

Трошачкі стомленая вярталася Дар'я
Сасноўская ў Руміна. Сёння паднялі
апошнюю трасу. Апусцеў поплаў. Дні
два назад да самага гаю беглі па ім за-
латыя дарожкі трасты, быццам сувой па-
латна раскаціў хто.

Ужо добра ўмеркла, калі яна прыйшла
на загуменне. Пахла вялым бульбоўні-
кам і атавай, якая адскочыла ў лагавіне
пасля апошніх ліўняў. Дар'я адчыніла
веснічкі, увайшла ў двор і прысела на
лаўку пад разгалістымі ліпамі, пасаджа-

нымі, відаць, яшчэ дзедам, бо некаторыя
ўжо сохнуць пачалі. Гусцела сутонне, не-
ба ўсыпалася дробнымі, як вяснушкі,
зоркамі. Вунь і яшчэ адна ўспыхнула.
Можа здалося? Не, успыхнула. Дар'я па-
зірае то за ваколіцы, то на цёмнае неба.
Напэўна, прыгадаўся ёй далёкі парны ве-
чар, калі пад гэтымі ж дзедаўскімі ліпа-
мі яна сядзела з маці. Як і з чаго пача-
лася гаворка — Дар'я не помніць, здаў-
нілася. Адно не забылася толькі. Маці
паглядзела на полаг неба і сказала: «Но-
вая зорка запалілася». І, памаўчаўшы,
дадала: «Калі нараджаецца чалавек, у
небе загараецца новая зорка». Дачка
ўгледзела, як, крэслачы доўгім хвас-
том цемрыва, з неба ўпала зорачка.

«А калі згарае, як тая вунь, тады што?» —
«Гэта на благое, дачушка...»

Многа часу з таго прайшло. Гэта ж ужо
самой Дар'і Кузьмоўне за пяць дзесят-
каў даўно пераваліла. Хто ведае, колькі
зорак з таго згарэла, як не стала маці.
А Дар'іна зорка вунь як свеціць — увесь
калгас любуецца ёю. Ды ці толькі
калгас? Заўчора, калі ездзіла на раённую
нараду перадавікоў, Дар'я прышпіліла
сваю зорку да грудзей. Маладая дзяў-
чына — рэгістратарша аж усклікнула:
«Ой, цётка, якая ў вас зорка бліску-
чая!». Ганна Лабацэвіч — ільнаводка з
Дар'інага звяна — адказала ёй: «Гэта,
дачка, зорка Героя, залатая яна».

Дар'я Сасноўская змалку прывыкла да

лікім пачуццём пачаў чытаць адзін з тых жудасна забытых
першых абзацаў, якімі былі багатыя дзіцячыя кніжкі тых ча-
соў: «Чудоўным вясеннім вечарам, калі апошнія промні сон-
ца пачыналі залаціць блакітныя вяршыні гор, коннік, у якім
адразу па некаторых дэталях вопраткі можна было пазнаць
студэнта, павольна і, здавалася, унурана накіроўваў свой
шлях...» Я вельмі любіў такія пачаткі.

— Госпадзі! — перабіла мяне місіс О'Брайен азадачана. —
Гэты васьмь бамбіза твой аднагодак, а слова «маці» не можа
правільна напісаць. Хопіць, Лэры, — паспешліва прамовіла яна,
калі я набраў поўныя лёгкія паветра, каб і далей цешыць яе
слых.

— На якое мне ліха здалося чытаць усялякую лухту! — з па-
гардаю сказаў Гэсі.

Я адразу зразумеў, што Гэсі хлопчык хітры, практычны. Але
ўпэўніўся ў гэтым, толькі калі на развітанне яго маці дала
мне шасціпенсавік. Вядома, я далікатна адмовіўся ўзяць яго,
але яна сунула мне манету ў кішэню, у той час як Гэсі цягнуў
яе за спадніцу, шумна патрабуючы што-небудзь і сабе.

— І мне дай мядзяк! — лемантаваў ён.

— А сіняк не хочаш? — зарагатала маці.

— Дай хоць якую дробязь! — кленчыў ён, і маці дала яму
пені, каб ён ад яе адчапіўся, як яна сама сказала.

Гэсі пайшоў услед за мной па вуліцы, прапануючы на ўсе
грошы купіць цукерак. Я быў хлопчык без хітрыкаў, але не та-
кі, каб ужо зусім дурны, і зразумеў, што варта толькі зайсці ра-
зам з Гэсі ў кандытарскую, як плакалі мае грошыкі, а цукерак
перападзе мне на адзін зуб. Таму я сказаў яму, што без мат-
чынага дазволу цукерак купляць не магу, і ён пакінуў мяне ў
спакоі, як нікчэмнага малакасоса.

Дадому я прыйшоў у прыцемку. Святло ўжо гарэла, і баць-
ка сядзеў за сталом і піў чай.

— Дзе гэта ты затрымаўся, сыноч? — заклапочана спыталася
маці, і я раптам адчуў нейкую няясную віну перад ёю.

— Вы нават не паверыце, каго я бачыў! — сказаў я інтры-
гуюча.

— Каго ж, даражэнькі? — запытала маці.

— Міс Кадаган! Вось каго! Цяпер яна ўжо місіс О'Брайен.

— Місіс О'Брайен? — усклікнуў бацька, са званам паставіў-
шы кубак на стол. — Дзе ж гэта ты сустрэў яе?

— Непадальск ад бібліятэкі. Я разгаварыўся там з хлопцамі.
Адзін з іх аказаўся Гэсі О'Брайенам, сынам місіс О'Брайен. Ён

павёў мяне да сябе, і маці яго дала мне хлеба з варэннем,
а яшчэ васьмь што! — я трыумфальна выняў з кішэні манету ў
шэсць пенсаў.

— Ну, цяпер мне галава з плеч! — ледзь не задыхнуўшы-
ся, вымавіў бацька, зірнуў на мяне, потым на маці і гучна
зарагатаў.

— Прасіла перадаць, што таксама памятае цябе, і пасылае
табе прывітанне.

— Гром нябесны! — ўзрадаваўся бацька і гучна пляснуў ся-
бе па каленях.

Я бачыў, што ён паверыў майму расказу, і ледзь не заскакаў
ад захаплення. Але маці зусім не радавалася. Калі бацька да-
пытваў мяне аб усіх падрабязнасцях, трасучы ад здзіўлення
галавой і стараючыся ўсё запамніць, каб заўтра расказаць сва-
ім сябрам на фабрыцы, маці ні разу не раскрыла рота. Потым
яна пайшла на кухню, і я заўважыў, што бацька скасіў вочы
ў бок тлумо і выпрабавальна пагладжвае рукой патыліцу.

Той ноччу я мог, нарэшце, даць волю сваёй фантазіі: усе не-
абходныя дэталі былі сабраны. Я ўявіў сябе Гэсі О'Брайенам,
і нібы Айдзін — мая сястра, а місіс О'Брайен — мая маці.
У вушшу ў мяне гучаў зычны голас былой міс Кадаган. Я ра-
зумеў — ад прыроды яна добрасардэчная, але пераменлівая
і гарачая. У адносінах з ёю мне давялося б быць хітрым, лі-
слівым, патрабавальным. Яна б зрабіла мяне такім, якім быў
Гэсі.

Я сказаў сабе: «Не, я Лэры Дэлані, а маці мая — Мэры Дэ-
лані і жывём мы ў доме № 8 на Велінгтонскай плошчы. Заў-
тра я пайду ў школу, і спачатку будзе закон боскі, потым ары-
фметыка, а пасля — сачыненне».

Але маё заклінанне не падзейнічала. Хоць я, праўда, пера-
стаў быць Гэсі О'Брайенам, але ніяк не мог зноў зрабіцца са-
мім сабой. Мяне падняло высока ў паветра, і я лунаў у пустой
прасторы далёка ад роднага дома і ўсяго, да чаго прывык,
без чаго не мог абысціся. Мне стала жудасна, і я заплакаў.
Дзверы адчыніліся, і да мяне ў начной сарочцы падышла маці.

— Ты не спіш, сыночак? — неяк жаласна спыталася яна і
паклала руку мне на лоб. — У цябе гарачка! Што баліць?

Я ўзяў яе руку, і паступова страх адступіў, і я зноў стаў
яе сынам — Лэры.

— Мамачка, — сказаў я, — мне ніякай іншай мамы не трэба.

Пераклаў з англійскай мовы С. ДОРСКИ.

КАЛІ

ЗАГАРАЮЦЦА ЗОРКІ.

Нарыс

ўсякай работы. І з сярпом і з касой умее. І сякеру ўзьме — дык не горш за мужчыну зачэша кол. Гэтая сялянская працавітасць уласціва многім жанчынам калгаса «Ленінская іскра». Дар'я — тым больш. Усё рабіла яна ў арцелі. І за плугам, і за бараной хадзіла ў свой час. Не кожны мужчына адважыцца ў пракос стаць з ёй...

Аднаго разу выклікалі яе ў праўленне.

— Ці не ўзялася б ты, Кузьмоўна, лён вырошчваць? Звяно ствараем. — Старшыня Максім Паўлавіч Маскалёвіч любіць гаварыць адразу.

— Лён вырошчваць не ў навіну мне, — гэтак жа шчыра адказала і Дар'я. — Толькі вы пра звяно сказалі. Не ведаю, кіраваць мяне не вучылі. Рабіць дык змалку яшчэ прывучылі.

— То і добра: будзеш і іншых прывучаць. Каб такі, як вунь той, рос кужалёк, — паказаў старшыня на лістоўку з малюнкам.

Рупілася Дар'я. Тыдзень працавала на сеяльцы, потым на праполцы, на церабленні. А ўвосень заклапочаная прыйшла ў канцылярыю.

— Не выйшла ў мяне так, Максім Паўлавіч, як хацелася.

— Тут, Кузьмоўна, вось якая справа: больш будзе машын, мінеральных тукаў ды ўсякіх хімікатаў — тады інакш усё пойдзе. А пакуль што і так няблага: пяць цэнтнераў семя ды валакна шэсць з гектара — у каго больш у раёне?

Дар'я трошкі павесялела.

— Ну ўжо налета такі вырасцім, каб залюбавацца.

Праўда, не ў тое лета — пазней, але ўвесь раён здзівіла Дар'я Сасноўская: па 9,2 цэнтнера семя і па 8,7 цэнтнера валакна сабрала з кожнага гектара. Падбілі ў бухгалтэрыі грашовы рахунак — не вераць, зноў пералічваюць. Выходзіць тое ж: 2197 рублёў даходу даў кожны гектар пасеваў даўгунцу. Павезлі Дар'я кужаль на выстаўку ў Маскву, дык падступіцца да яе нельга было: люду, люду... Дзіўяцца: «Цуд, а не лён». За гэты цуд Дар'я Кузьмоўне і далі Залатую Зорку Героя Сацыялістычнай Працы.

— Раскажы, Кузьмоўна, пра свой вопыт, — віншуючы гераіню, прасіў старшыня.

— Добра, раскажу. Нічога тут хітрага няма. Дбайнасць, дбайнасць галоўнае. Без яе і не думай за лянок брацца.

І праўда яно: няма турботам канца. Пасеялі лянок, потым, калі адскочылі ўсходы, дустам апылілі. Усё б добра, калі б...

Проста дзіўна: недалёка, кіламетраў за пяць ад Руміна, вісела пацямнелыя пасмы хмар, з якіх ліў цёплы, як з душы, касавошч. А тут хоць бы кропля ўпала, хоць бы той пыл на дарозе прыбіла. Сухмень ды сухмень. Месцамі лянок курчыцца ад спёкі пачаў. Дар'я сказала пра гэта аграному Змітраку Ушанаву.

— Нічога, паправіцца. Аміячкі сыпанём, попелу. Ды ўрэшце ж і дождж павінен прайсці. — Змітрок доўгім поглядам акінуў палетак. — Пустазелле праклюнулася, прапалоць трэба. Адвечоркам прышлю апырквальнік.

Бывала, тыднямі горбіліся жанкі на

праполцы. А цяпер праехаў трактарыст Мікалай Далідовіч, папырсаў хімікатамі — і звяла, зжухла пустазелле, як і не было яго ўсё роўна.

Дні стаялі ўсё такія ж спякотныя, як і з вясны. Але неяк апоўдні наляцеў вецер і скопам пагнаў шэрахмар'е, зліваючы яго ў суцэльную павалоку. Пацямнела, згорбілася неба. «На дождж, — ўзрадавалася Дар'я, — увалье-такі». Яна падалася да брыгадзіра. Па дарозе сустрэлася Ганна Лабацэвіч.

— Я да цябе, Дар'я, а ты некуды спяшаешся, — сказала тая.

— Да брыгадзіра спяшаюся. Бачыш, на дождж бярэцца, дык добра б перад ліўнем пасевы падкарміць.

— І я ж за гэтым ішла.

— То і добра. Ідзі збірай астатніх, я скоранька вярнуся.

Дождж пайшоў, калі падкармілі большую частку пасеваў, цёплы і спорненкі. Падставішы яму далоні, Дар'я слухала грамавыя раскаты. Валасы на галаве збіліся лямцам, па шчоках сцякалі тоненькія раўчучкі. Калі ацішэў дождж, парай задыміў палетак, а над ім крута выгнулася вясёлка. Паваяла цеплынёй і свежасцю — прыкмета на ўраджай.

І праўда: лён хутка зацвіў. Разлілася, ледзь не да самых хат падкацілася блакітная паводка. Гэты малюнак нібы знарок упрыгожыў надзельную раніцу — сонечную і росную, ціхую і свежую. Доўга Дар'я Сасноўская не магла адвесці вачэй ад задумлівай, вясёлай і гэтакай роднай далечыні. Глядзіць, дзіўяцца: ні то поле пад колер неба, ні то неба пад колер поля. Яна прысела на ўзмежак, пакрыты каласоўнікам і шыракалістам. Ля ўскрайку поля над узбалоткам кулялася кнігаўка. А паабпал цягнуўся да сонца даўгунец, нібы абсыпаны зверху матылькамі. «Зацвіў, ну і добра, што зацвіў, — думала ўслых Дар'я. — Квецень частая, многа семя будзе».

Яна толькі наважылася ісці дамоў, як на сцезы паказалася жанчына. Калі падыхла бліжэй, Дар'я аклікнула:

— Ганначка, чаго гэта ты ходзіш? Хадзі прысядзь, адпачні.

— Во, а я думала, што адна тут толькі, аж і ты, Дар'я, — усміхнулася Ганна Лабацэвіч. — Чаго хаджу? Ды, мусіць, таго ж, чаго і ты. — І сказала галоўнае: — Ох, і лён жа ў нас! Ты толькі паглядзі, што робіцца! — паказала Ганна рукой уперад. — Як глянеш з вёскі — ну, небачка тое разаслана...

Адцвіў лён, каробачкі выкінуў. Сонца іх воскам наліло. Самы час убіраць даўгунец.

На поле выехаў з церабілкай трактарыст Уладзімір Козік. Выйшлі і члены звяна, каб выбраць палеглы ды паблытаны лён. Дар'я Кузьмоўна расставіла жанчын, а сама пайшла паглядзець, як там у трактарыста справы. Уззяла пучок даўгунцу і спамурнела: многа сцяблоў перасечана папалам.

— Ты ж ураджай губіш. Хто цябе так вучыў церабіць?

— Ведаю, што раблю. — Трактарыст уключыў скорасць і зноў паехаў.

Дар'я забегла наперад.

— Не дам глуміць дабро!

Дар'я Кузьмоўна Сасноўская.

Яна скоранька пайшла ў канцылярыю. Паклала на стол вясла пасечаных сцяблоў.

— Не патрэбен нам трактар, лепей рукамі будзем выбіраць, — заявіла яна старшыні.

— Ну вось табе. Усе за механізмы, а вы цураецеся, Кузьмоўна, — адказаві Максім Паўлавіч.

— Я не цураюся машын. Але ж паглядзіце, якая работа, — паказала яна пасечаныя сцяблы.

Максім Паўлавіч агледзеў, паківаў галавой.

На поле выехаў калгасны інжынер Пётр Ганак. Ён дапамог трактарысту наладзіць церабілку. Пайшло як след: і палосы роўна слаліся і сцяблы не перасякаліся.

У пару выцерабілі, абмалацілі лён. Важыць кладаўшчык семя ды пытае ўсё: — Што ў цябе, Дар'я, тут: каменне ці жалеза?

— Золата.

Потым траста пайшла. Бліскучая, валакністая. Як мае быць адсартавалі яе: па даўжыні, таўшчыні, колеру сцяблоў. Вышэйшы гатунак. Радавалася, ганарылася Дар'я, калі ўведала, што яе кужаль пайшоў сёлета на экспарт у Францыю.

І налета такі будзе. Ды яна, Дар'я, толькі кажа, што такі. А сама другое думае: каб лепшы быў, каб тысячы дзве з палавінай рублёў выручыць з гектара пасеваў. Думае — гэта не тое слова. Клапатуе Дар'я Кузьмоўна. Яшчэ калі тая вясна будзе, а Сасноўская ўжо ўзгадніла, якія ўчасткі пад лён, распарадзілася, каб «ні грама» попелу не высыпалі вяскоўцы вон. І ў свірне ўжо набылася — усё правярае, як там семя захоўваецца.

Шосты дзесятак Дар'я Кузьмоўне Сасноўскай, а яна ўсё рухавая, непаседлівая, быццам другі раз на свет нарадзілася.

А калі нараджаецца чалавек, загарэцца новая зорка...

Мікола ВОРАНАУ

Аршанскі раён.

ГЕРАІЧНАЕ і шматпакутнае XIX стагоддзе... Для беларускага народа яно да-ло такіх выдатных дзеячаў, як Кастусь Каліноўскі і Францішак Савіч, Францішак Багушэвіч і Вінцук Дунін-Марцінкевіч. Яны мужна выступалі супраць царскага самаўладства, закладвалі падмурак новай беларускай літаратуры, пашыралі асвету.

Ну а жанчыны? Няўжо тады іх дзейнасць абмяжоўвалася толькі гаспадаркай і сям'ёй? Няўжо сярод беларускіх жанчын XIX стагоддзя няма імён,

«Гапона» і «Пінскай шляхты».

А пасталеўшы, Каміла Марцінкевіч звязалася з рэвалюцыйным рухам, накіраваным супраць царскага самаўладства. Удзельнік паўстання 1863 года В. Валодзька пісаў пра яе так: «У Мінску найбольш выдатную ролю сярод жанчын, што займаліся грамадскай справай, іграла панна Каміла Марцінкевічанка, дачка аўтара «Гапона» і іншых больш дробных паэтычных беларускіх твораў. Гурток беднай, непрыкметнай па знешняму выгляду настаўніцы музыкі згуртаваў

Марцінкевіч арганізавала жаночы камітэт, які дапамагаў патрыётам. Жанчыны кармілі арыштаваных, падтрымлівалі іх маральна. Усё гэта, вядома, не падабалася паліцыі, і яна пры-мусіла Камілу пакінуць горад.

Паўстанне 1863 года застала Камілу Марцінкевіч у мястэчку Гарадок ля Маладзечна, дзе яна арганізавала школу для вясковых дзяцей. Пачуўшы аб першых баявых сутычках, Каміла звярнулася да салдата роты, якая кватаравала ў Гарадку, з просьбай прадаць ёй зброю. Салдат данёс аб усім началь-

сялянкай, яна перавозіла паўстанцам вопратку, прадукты і нават зброю.

...Аднойчы Тэадора павезла брату, які разам з атрадам знаходзіўся на востраве сярод непраходных балот, атрыманыя з Вільні тэрміновыя паперы. Паўстанцы сардэчна віталі Манчунскую, а яна ў сваю чаргу ўзняла іх баявы дух палымянымі прамовамі. На развітанне Нарбут уручыў сястры тры букеткі першых пралесак — для яе, для жонкі і маці.

— Да наступнай сустрэчы, дарагая! — сказаў ён, цалуючы сястру.

Але наступная сустрэча не адбылася. Не паспела Манчунская выехаць з лесу, як ззаду пачулася перастрэлка. Гэта здраднік выдаў царскім войскам месцазнаходжанне паўстанцаў. Атрад Нарбута быў знішчаны. Калі Манчунская вярнулася на паляну, там ляжалі акрываўленыя трупы, акружаныя сцяной царскіх салдат.

— Я сястра Нарбута і шукаю яго цела! — усклікнула адважная жанчына.

— Мы паважаем вашага брата як сапраўднага героя, — адказаў капітан Цімафееў, які камандаваў аперацыяй, і тут жа загадаў: — Расступіцца!

Разам з мясцовымі жанчынамі Манчунская пахавала целы тых, хто аддаў сваё жыццё ў барацьбе за свабоду. Царскія ўлады не даравалі гэтага патрыёта. Не паспела Тэадора вярнуцца дамоў, у Шаўры, як па яе з атрадам салдат прыбыў ваенны начальнік Алхазай. Маці ледзь удалося ўгаварыць яго, каб той адклаў арышт да наступнага дня. І вось ноччу, калі пасля сытнай вячэры Алхазай улёгся адпачываць, Манчунская развіталася з маці, пераапраўналася ў мужчынскае адзенне і асцярожна прыадчыніла дзверы. Салдаты, якія павінны былі стаяць на варце, таксама спалі. Жанчына ціхенька прайшла ў сад, адкуль ужо рукой было падаць да лесу.

Замест Манчунскай Алхазай загадаў арыштаваць яе маці, якую пад канвоем адправілі ў Ліду. Адтуль Хрысціну Нарбут, дачку касцюшкаўскага салдата і жонку вядомага беларуска-літоўскага гісторыка, са-слалі ў Пермскую губерню.

А Манчунская тым часам пеша прабіралася за граніцу. Па дарозе ёй усюды аказвалі дапамогу беларускія сяляне. Трапіўшы ў Парыж, наша змялячка прымала ўдзел у выданні польскага рэвалюцыйнага часопіса «Жаваранак». У Парыжы Манчунская напісала ўспаміны пра свайго брата, і яны ў пачатку XX стагоддзя друкаваліся ў віленскай перыёдыцы.

А колькі беларускіх жанчын

Гераічнае мінулае

ЖАНЧЫНЫ

СТАГОДДЗЯ

вартых памяці і павягі?

Адказаць на гэтыя пытанні дапаможа жменька фактаў, якія мне ўдалося сабраць з розных старых выданняў і архіўных дакументаў. Яны сведчаць, што ў мінулым стагоддзі Беларусь мела нямала слаўных дачок, якія поплец са сваімі бацькамі, мужамі, братамі і сынамі змагаліся за лепшую будучыню, за народнае шчасце.

Найбольш яскравай і каларытнай фігурай сярод беларускіх жанчын XIX стагоддзя, безумоўна, з'яўляецца дачка вядомага пісьменніка В. Дуніна-Марцінкевіча Каміла Марцінкевіч. Яшчэ ў дзяцінстве яна звярнула на сябе ўсеагульную ўвагу як таленавітая піяністка. У маладым узросце Каміла выступала з сольнымі канцэртамі ажно ў Варшаве. Без здольнай дзяўчынкі не абыходзіўся ні адзін спектакль або канцэрт, якія часта ладзіліся ў Мінску яе бацькам, аўтарам слаўтага

усё, што было самага патрыятычнага. Прапаведуючы, аж да экзальтацыі, самыя прагрэсіўныя прынцыпы, уладаючы самым лепшым сэрцам і высокай маральнасцю, яна была непараўнанай сяброўкай і да таго ж, маючы мужчынскую адвагу, аб'яднала тую сілу і энтузіязм, сляды якіх хаваліся ў традыцыях мясцовых пачуццяў.

У 1861 годзе К. Марцінкевіч была арыштавана за спяванне рэвалюцыйных гімнаў. Царскія ўлады абвясцілі дзяўчыну вар'яткай і ізалявалі яе ў багдзельні. Але пратэст з гэтага паводу выказалі звыш ста мінчан. Праз краты Каміле кідалі букеты кветак. Адважную патрыётку мусілі выпусціць на волю. Імя Камілы стала вельмі папулярным. Памятны падарунак прыслалі ёй варшаўскія рэвалюцыянеры.

У 1862 годзе, калі праз Мінск пачалі следаваць першыя партыі катаржнікаў і ссыльных,

стwu. Настаўніцу арыштавалі і пасадзілі ў мінскі астрог.

Да нас дайшлі прачулыя пісьмы, якімі Каміла абменьвалася ў турме з мінскім рэвалюцыянерам Карлам Станкевічам. У гэтых пісьмах выказана вера ў перамогу, рашучасць змагацца да канца. Па загаду самога Мураўёва Камілу Марцінкевіч са-слалі ў Салікамск Пермскай губерні. Характарыстыка крывавага вешальніка была недвухсэнсоўная: «Зусім нядобрана-дзейная ў палітычных адносінах, мае нахабны характар». Перад высылкай Каміла паспела зрабіць яшчэ адзін смелы ўчынак: калі вялі на пакаранне паўстанца Івана Жмачынскага, яна кінула яму кветкі з акна турэмнай камеры...

Паплечніцай Камілы Марцінкевіч па паўстанню 1863 года была Тэадора Манчунская, сястра легендарнага героя Людвіка Нарбута, які ўзначальваў нелегальны рух у былым Лідскім павеце. Пераапраўшыся

Колькі беларускіх жанчын паўтарыла подзвіг дзекабрыстаў! Услед за ўрачом Іосіфам Пякарскім паехала ў Сібір яго нявеста Івашкевічанка (на здымку справа).

паўтарыла подзвіг дзекабры-стак і пайшло ўслед за сваімі мужамі, паўстанцамі 1863 года, на катаргу і ў ссылку! У спісе мінчан, прыгавораных дасылкі ў «ададзеныя губерні», адным з першых значылася прозвішча ўрача Пятра Чака-тоўскага. Даведаўшыся пра яго лёс, Казіміра Булеўская, нявста Чакатоўскага, дабілася аўдыенцыі ў Мураўёва і заявіла, што яна пойдзе ў Сібір разам са сваім будучым мужам. Шлюб адбыўся ў віленскай турме. А праз некалькі дзён фурманка, акружаная канваірамі, везла маладажонаў на ўсход.

Беларусь можа па праву гонарыцца таксама адважнай рэвалюцыянеркай і таленавітай пісьменніцай Евай Фялінскай. Пасяліўшыся на Палессі, у 30-х гг. мінулага стагоддзя, яна ўстанавіла сувязь з рэвалюцыйнай арганізацыяй, якую ўзначальваў паляк Ш. Канарскі і беларус Ф. Савіч. Адважная патрыётка дапамагла ім наладзіць работу падпольнай друкарні. За гэта царскія ўлады разлучылі яе з дзецьмі і саслалі ў Сібір. Па дарозе, пры пераправе цераз раку, Фялінская ледзь не ўтапілася. Жыццё ў Табольскай губерні, усе пакуты, якія давялося там выцярпець, наша зямлячка апісала ў мемуарах «Успаміны аб падарожжы па Сібіры і побыце ў Беразове», якія былі апублікаваны на польскай мове ў Вільні.

Вярнуўшыся на радзіму, Фялінская занялася выхаваннем дзяцей і адначасова ўзялася за пяро, каб апісаць свае дзіцячыя і юнацкія гады. Трохтомныя «Дзённікі», якія выйшлі з друку ў 1856 годзе, неўзабаве былі забаронены царскай цензурай і сёння з'яўляюцца бібліяграфічнай рэдкасцю. Гэта — цікавы дакумент эпохі. У мемуарах займаюць разнастайныя аб'екты розных слаёў тагачаснага беларускага грамадства, пераважна дробнай шляхты. З «Дзённікаў» мы даведваемся, што елі, як апраналіся, як жылі і што думалі нашы продкі ў пачатку мінулага стагоддзя.

Цікавыя мемуары аб жыцці беларускай вёскі ў пачатку мінулага стагоддзя пакінулі таксама Габрыеля Пузыніна і Віргінія Язерская. Першая з іх жыла ў Дабраўлянах ля Свіра і ў Гарадзілаве пад Маладзечна. Другая нарадзілася не ў Беларусі, а ў Францыі, аднак, выйшаўшы замуж, 22 гады пражыла ў Завушшы і ў Некрашах ля Слуцка, — у ваколіцы вельмі дзікай і быццам бы адрэзанай ад рэшт чалавецтва». У сваіх мемуарах «З жыцця двароў і замкаў на Крэсах» Язерская апісвае жадлівую норава, якія панавалі тады ў прыгоннай вёсцы. Адночы пасля таго як ся-

ляне напалі на маёнтак і расправіліся са сваімі прыгнятальнікамі, ім загадалі апусціць рукі ў бочку са смалой, а потым падпалілі іх, бы факелы, і прымусілі так, з узнятымі палаючымі рукамі, ісці праз усю вёску. Урэшце «бунтаўшчыкоў» павесілі.

Гаворачы аб беларускіх жанчынах XIX стагоддзя, нельга не ўспомніць добрым словам дзвюх паэтэс — Зофію Тржашчкоўскую, якая пісала пад псеўданімам Адам М-скі, і яе сяброўку Браніславу Паўяноўскую. У сілу тагачасных традыцый яны карысталіся пераважна польскай мовай, але ёсць звесткі, што З. Тржашчкоўская пісала і беларускія вершы.

З. Тржашчкоўская нарадзілася ў 1847 годзе ў Дарагавіцы былога Слуцкага павета, дзе і памерла ў 1911 годзе. Разам з мужам яна ўдзельнічала ў руска-турэцкай вайне 1877—1878 гг., многа падарожнічала. У верхах і паэмах З. Тржашчкоўскай, якія друкаваліся на польскай мове ў Варшаве і Кракаве, вельмі часта гучаць матывы беларускіх народных песень і легенд. У гісторыю польскай літаратуры паэтэса ўвайшла таксама як тонкая перакладчыца з французскай і рускай моваў. Сяброўка З. Тржашчкоўскай Б. Паўяноўская, таксама ўраджэнка Слуцкіны, усалялася ў сваіх верхах характава наднёманскіх краявідаў.

І яшчэ дзве жанчыны мінулага стагоддзя заслугоўваюць на добрую памяць. Адна з іх, Габрыеля Горват, нарадзілася ў 1837 годзе ў Сляпянцы пад Мінскам і памерла ў 1887 годзе ў Мінску. Габрыелю Горват насельніцтва ведала як шчырую асветніцу. Яна закладвала шпіталі для прыгоннага сялянства, арганізавала ў Мінску розныя дабрачынныя ўстановы для састарэлых і сірот. На той жа ніве праявіла сябе жонка маршалка барысаўскай шляхты Ганна Цюндзявіцкая. Яна нарадзілася ў 1803 годзе ў Каралішчавічах пад Мінскам і памерла, здаецца, у 1850 годзе. Як і Горват, Цюндзявіцкая бясplatна лячыла сялян, вучыла іх, як лепш весці гаспадарку. Для тых, хто цікавіцца беларускай кухняй, вельмі карыснай будзе кніга Цюндзявіцкай «Літоўская гаспадыня». Гэты своеасаблівы падручнік па дамаводству і кулінарыі вытрымаў у мінулым стагоддзі ажно шэсць выданняў на польскай і рускай мовах.

А колькі беларускіх жанчын XIX стагоддзя, шчырых і самаадданных працаўніц на грамадскай і культурнай ніве, яшчэ чакае сваіх адкрывальнікаў і біёграфістаў...

Адам МАЛЬДЗІС,
кандыдат філалагічных навук.

Леаніла Чарняўская з дачкой Галінай. 1923 г.

ЛІТАРАТАР І ПЕДАГОГ

Да 75-годдзя з дня нараджэння Леанілы Чарняўскай

Дачка беззямельнага селяніна з вёскі Таргуны каля Докшыц Леаніла Усцінаўна Чарняўская з маленства зазнала шмат гора і нястач, бегала на падзеншчыну. Бацька за апошнія грашы пасылае яе ў 1902 годзе ў Віленскае Марыінскае вышэйшае вучылішча. З шостага класа яна зарабляе сабе на пражыццё рэпетытарскай працай. Любоў да літаратуры і роднай мовы прывіў ёй Фядот Кудрынскі, былы настаўнік Якуба Коласа. Тут яна пазнаёмілася з беларускім пісьменнікам Лявоном Гмыраком, які за сваю рэвалюцыйную дзейнасць быў арыштаваны і сядзеў у Лукішках.

Пачынаючы з 1911 г. і да 1919 года, Чарняўская настаўнічае ў вёсцы Залесе Дзісенскага павета. Сярод мясцовага насельніцтва яна запісвала карагодныя песні і гульні. На аснове гэтых запісаў яна склала сваю першую кніжку для дзяцей «Карагодныя гульні» (выдавецтва «Крыніца», 1919 г.). З 1 студзеня 1919 г. Чарняўская працуе ў Віленскай беларускай гімназіі. У гэтым годзе Камісарыят народнай асветы выдае складзены ёю падручнік «Родны край». Пасля яна была ўкладальніцай яшчэ некалькіх падручнікаў. У 1922-23 гадах у яе навучаўся Аляксей Салагуб, які стаў вядомым беларускім рэвалюцыянерам і паэтам.

У 1922 годзе буржуазная ўлада Польшчы арыштавала яе мужа, пісьменніка Максіма Гарэцкага, былога супрацоўніка газеты «Звязда». У настрываным 1923 года сямя Гарэцкіх — Чарняўскіх дабілася права на выезд у Савецкі Саюз.

І ў Мінску Леаніла Усцінаўна разгарнула плённую літаратурную працу. Для дзяцей яна выдала кнігі: «Варна» (1928 г.), «Кот Знайдзён» (1929 г.), «Андрэйка» (1930 г.), «Лявонка» (1932 г.), «Сталёвы конь» (1933 г.), для дарослых выйшлі кнігі: «Апавяданні», «Валуй — камісар часоў Кераншчыны», «Падарожніца» (Бібліятэка работніцы і сялянкі), «Бяздзетуха». Чарняўская вядома і як перакладчыца мастацкіх твораў з рускай, польскай, англійскай і французскай моваў, якія выдадзены асобнымі кнігамі Дзяржаўным выдавецтвам Беларусі.

З 1932 па 1947 гады Леаніла Усцінаўна працавала выхавальніцай у дзіцячым садзе ў Вятцы (цяпер горад Кіраў). Яе дачка Галіна і сын Леанід прымалі ўдзел у абароне Радзімы. Малодшы лейтэнант Леанід Гарэцкі мужна загінуў, абараняючы горад Ленінград. У 1960 г. рэдакцыя юнацкай і дзіцячай літаратуры выдала кнігу апавяданняў Чарняўскай «Жук». У сталё пісьменніцы ляжаць яшчэ апавесць і некалькі апавяданняў, якія яна збіраецца дапрацаваць.

Леаніла Усцінаўна нарадзілася 16 лістапада 1893 года. Жыве яна ў Ленінградзе. Пажадаем ёй, сціплай працаўніцы, літаратару і педагогу, добрага здароўя і плённай творчай працы.

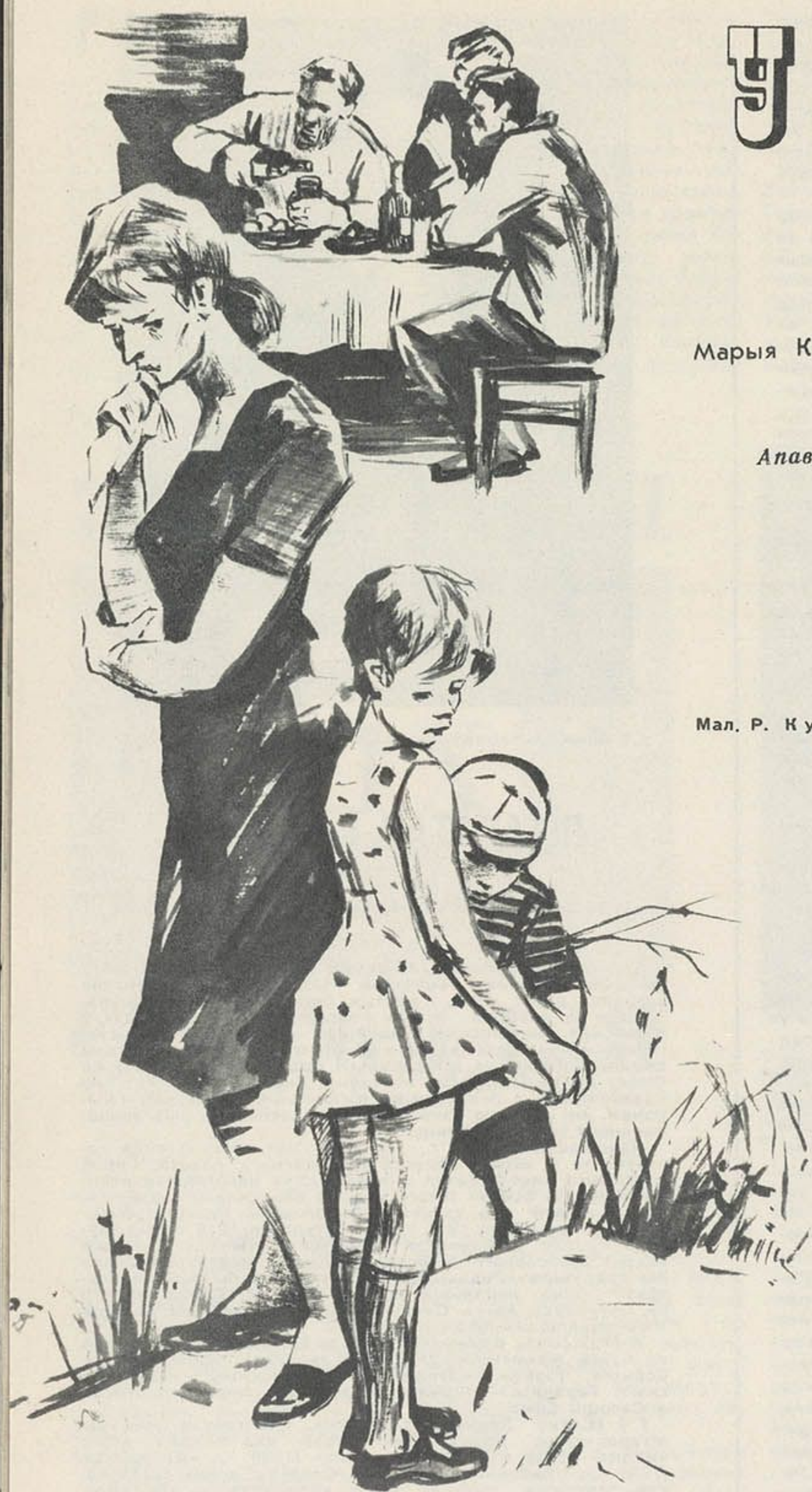
Станіслаў ШУШКЕВІЧ

У НЯДЗЕДНЮ

Марыя КАЗЛОЎСКАЯ

Апавяданне

Мал. Р. Кудрэвіч

Таня расплюшчыла вочы і ўсміхнулася. У пакоі было ціха і неяк асабліва ўтульна. Насупраць, у старым кароткім ложку, спаў брацік Алёшка, а на сцяне сонейка намалявала вялікае акно.

«Чаму гэта так ціха?» — падумала Таня і ахнула: сёння ж нядзеля! Увесь тыдзень ёй здавалася, што яна не дажыве да гэтай нядзелі, а вось, аказваецца, дачакалася. Яна прачнулася, і настала нядзеля. Сёння ўсе, нарэшце, паедуць у госці да бабулі.

Яна падышла да Алёшкі і асцярожна

пацалавала яго. Ён расплюшчыў вочы, усміхнуўся і хацеў зноў заснуць, але Таня сказала:

— Алёшачка, уставай, мы ж сёння едзем да бабулі.

— Ура! — закрычаў Алёшка і саскочыў з ложка. — Ура, мы едзем да бабулі! Тата, давай хутчэй збірацца.

— Давай, — ахвотна згадзіўся тата, — сапраўды, пара збірацца.

Мама маўчала. З усіх членаў сям'і яна адна не радавалася паездцы. Але Алёш-

ка ведаў: мама адна не астанецца, яна ўсё роўна з імі паедзе.

Таня расчыніла акно.

— Мамачка, мама, глянь, як цудоўна на вуліцы, дрэвы ўжо зусім зялёныя.

— І я, і я хачу паглядзець! — крычаў Алёшка і таксама лез на падаконнік.

Алёшку вельмі хацелася яшчэ пасядзець на падаконніку, але Таня сказала «нельга», і ён паслухаўся. Таня вучылася ў чацвёртым класе і часцяком вадзіла яго раніцой у яслі.

— Татачка, тата, а ў лес мы пойдзем? — пытаў Алёшка.

— Пойдзем.

— А ты мне там вудачку адрэжаш?

— Абавязкова.

— Ура-а! — зноў разносіўся па ўсёй кватэры радасны голас Алёшкі.

Ад гэтага голасу ўсім рабілася весела і ва ўсіх падымаўся настрой.

— Мама, — нецярпліва пытае Таня, — ну што мы так доўга збіраемся?

— Зараз, зараз, дачушка.

Мама надзела сарафан з кофточкай, а тата хацеў, каб яна паехала ў новай вішнёвай сукенцы. Гэтую сукенку ён купіў ёй нядаўна за сваю прэмію.

— Мы ж едзем не ў тэатр, а ў вёску, — слаба запырэчыла мама.

— Ну і што, я хачу, каб мая жонка была прыгожая, элегантная. Мне гэта прыемна. Я ж кахаю сваю жонку. Хоць яна часам на мяне пабурчыць, але я ўсё-такі кахаю сваю жонку і прызнаю, што лепшай за яе няма.

Такія добрыя словы, але маме чамусьці нявесела ад іх. Адразу відаць, што ёй не падабаюцца гэтыя словы, але тата гэтага не заўважае. Ён стаіць, усміхаючыся, з выпрасаванай сукенкай у руках і просіць:

— Абрані, мамачка.

Таня і Алёшка таксама ўсміхаюцца і, як папугайчыкі, паўтараюць за татам:

— Абрані, мамачка.

— Абрані, мамачка.

Мама засмяялася і апранула вішнёвую сукенку.

Таня радасна ахнула і запляскала ў далоні.

— Ой, мамачка, якая ты прыгожая! А вочы такія строгія і чамусьці невясёлыя.

Раптам Таня здагадалася.

— Мама, табе не хочацца ехаць да бабулі?

— Не хочацца, дачушка, — прызналася мама.

— Я ведаю, ты баішся, што тата будзе там самагонку піць.

— Так, баюся.

— Што ты, мама, сёння ён не будзе піць. Вось убачыш, мама, не будзе.

Мама маўчала, але Тані вельмі хацелася развесіліць яе, зняць з яе твару гэтую хмарку, і яна для вернасці папрасіла:

— Тата, скажы, што ты сёння не будзеш піць. Ну, тата,— настойвала Таня,— што ж ты маўчыш?

— Канешне, я не буду піць, дачушка.
— Чуеш, мама?

Таня заззяла, і такая радасць была на яе светлым тварыку, што мама не магла ўстаяць. Яна пацалавала дачку і радасна засмяялася.

— Наперад! — скамандаваў тата, і ўзначальваемая Алёшка сям'я рушыла ў дарогу.

Звычайна яны доўга на шасэ чакалі аўтобуса, але сёння ім пашанцавала. Не паспелі выйсці — і аўтобус спыніўся. Сядайце, калі ласка!

Алёшка ўсеўся ў таты на каленях блізка ля шафёра, а Таня сядзела побач з мамай. А потым, калі ўвайшоў стары дзядуля з маленькай бародкай, Таня хутка ўскочыла і ўступіла яму месца.

— Вось якая культурная дзяўчынка, — пахваліў яе дзядуля, і Таня ўбачыла, як задаволеная ўсміхнулася мама.

Таня ведала: калі ўвойдзе яшчэ адзін дзядуля або жанчына з дзіцем, тады ўстане тата, потым ўстане мама. Такія былі правілы ў іх сям'і. А стаяць ёй было зусім не цяжка, наадварот, нават цікава. Можна было глядзець на дарогу і назіраць за шафёрам. А шафёр убачыў у люстэрку яе туга заплеценыя коскі і нечакана спытаў:

— Ты ў якім класе вучышся?

— У чацвёртым, — адказала Таня.

— А якія ў цябе адзнакі?

— Пяцёркі.

— А троек няма?

— Няма.

— І чацвёртак няма?

— Няма.

— Адны пяцёркі? Та-ак, гэтую дзяўчынку і я ўзяў бы за дачку. А то ў мяне адны хлопцы, бяды з імі не абярэшыся.

Калі трэба было выходзіць з аўтобуса, Таня падзякавала шафёра, а ён пажадаў ім шчасліва адпачыць.

— Які добры шафёр, — сказала Таня і дадала, як заўсёды: — Праўда, мама?

— Праўда, дачушка.

— Гляньце, якая траўка высокая! — радасна закрычаў Алёшка.

— Гэта не траўка, гэта жыта, — растлумачыў тата.

А Таня сказала:

— Яго таптаць нельга, з яго хлеб робяць.

Яны ішлі адзін за адным па вузкай сцежцы сярод густога зялёнага жыта. Наперадзе бег Алёшка, пазіраючы навокал шырока раскрытымі вачыма. Ён быў шчаслівы. Не толькі таму, што ўсё тут новае і цікавае, але і таму, што ззаду ішла Таня, а за ёй мама і тата. Варта было Алёшку захацець, і тата ўзняў яго так высока, што ён убачыць усё навокал.

Тата непрыкметна падышоў да мамы і злёгка абняў яе.

— Ну як, хораша тут?

Мама ўсміхнулася і кінула.

Ах, якое тут было чыстае паветра! А цішыня навокал такая... Так бы ішоў і ішоў па гэтай сцежцы.

Але вось і бабулін дом. Гэта проста так гаворыцца «бабулін дом». Для Алёшкі і Тані гэта зусім не дом, гэта цудоўнае казачнае царства. Навокал ходзіць вялізны статак гусей, такіх белых, такіх прыгожых, што не адарваць вачэй. А на дварэ каля будкі ляжыць вялікі чорны сабака Жук і каля яго два маленькія сабакі. «Сыночкі», як гаворыць

Алёшка. Недалёка ад Жука дзядуля з дзядзем Васем пілююць дровы. Піла такая вострая, такая спрытная, яна ўсё спявае і спявае, і ад бярвяна падаюць круглыя чурбакі. Алёшка ўвесь дзень стаяў бы каля гэтай пілы і лавіў бы рукамі лёгкія белыя апілки.

Але стаяць доўга нельга. Бабуля кліча снедаць, і ўсе ідуць у дом.

Бабуля вельмі добрая, тоўсценькая такая, у чырвонай сукенцы з сінімі кветкамі, а на галаве хустачка, таксама чырвоная з сінімі кветкамі. Яна хутка ходзіць ад печы да стала і назад і ўсё паўтарае:

— Ах вы, дзеткі мае дарагія, ах вы, дзеткі мае дарагія...

І ўсё носіць і носіць на стол.

І чаго толькі няма ў бабулі на сталае — і цыбуля са смятанай, і свая вясковая каўбаса, і яешня, і піражкі. А ў самай сярэдзіне стала стаяць два паўнюткія графіны, адзін з белай вадкасцю, другі з чырвонай. Нават Алёшка ведаў, што белая вадкасць гэта самагонка, а чырвоная — самаробнае бабуліна віно. Відаць, гэтыя графіны і былі самым галоўным бабуліным частаваннем.

Калі ўсе ўселіся за стол, дзядуля стукнуў шклянкай па белаю графіну і скамандаваў:

— Ну, хлопцы, пачнём.

Таня з Алёшкам хутка з'елі цыбулю з хлебам, узялі па піражку і пабеглі на вуліцу.

Ох, і гарача было на вуліцы. Хацелася купацца, але рэчкі ў бабулінай вёсцы не было. Тады Таня з Алёшкам распрануліся і пачалі адзін аднаго абліваць цёплай вадой з вялікіх начовак. Гэта было не менш цікава, чым купацца ў рэчцы. Яны з піскам бегалі адзін за адным па дварэ. За гэтым заняткам і застала іх мама.

— Што гэта такое? — строга спытала яна. — А ну, марш выцірацца.

Бацька і дзядзя Вася яшчэ сядзелі за сталом. Белы графін ужо быў пусты, а ў чырвоным заставаўся палавіна.

— Глядзі, братка, якую я жонцы сукенку купіў, — хваліўся тата, — атрымаў сорок рублёў прэміі і па дарозе дадому адразу схапіў. Ты паглядзі, падабаецца табе гэтая сукенка?

— Так, сімпатычная, — сказаў дзядзя Вася і, дапіўшы сваё віно, закусіў салёным агурком.

— Я хачу, каб мая жонка была прыгожая, элегантная, і на сукенкі ёй грошай не шкадуе.

Ён абняў маму і хацеў яе пацалаваць, але яна адштурхнула яго і сказала:

— Садзіся на сваё месца, там у графіне яшчэ не ўсё выпіта.

— Правільна, жонік, правільна, не ўсё яшчэ выпіта. Але будзе выпіта, бу-у-дзе. Футурум — гэта па-нямецку «будзе».

Ён павярнуўся і паглядзіў маму на плячы.

— А ўсё-такі сукенка цудоўная. Паспрабуй, скажы, што ў мяне няма густу.

— Тата, пойдзем у лес, — прасіў Алёшка, — ты ж абяцаў.

— Куды? У лес? — Бацька пакруціў галавой. — Ах, так, у лес. Пойдзем, пойдзем, хутка пойдзем. Хадзі, сыноч, пасядзі са мной. Хочаш цукерку?

— Я не хачу цукеркі. — Алёшка заплакаў, — ты ж абяцаў пайсці са мною ў лес.

— Так, сыноч, так, мы пойдзем, хутка пойдзем.

Але сын дарэмна чакаў і спадзяваўся. Пасля снедання тата лёг у садзе і гучна

захрап, а калі ён прагнуўся, бабуля паклікала абедаль. І зноў на сталае стаялі два графіны, адзін белы, другі чырвоны.

Таня не разумела, чаму ў гэтых трэба так шмат есці, усе толькі сядзяць і сядзяць за сталом. Яны ж нядаўна паснедалі. Вось і маме зусім не хочацца есці. Яна толькі так сядзіць, каб бабуля не пакрыўдзілася. Ёй тут зусім не весела. Раптам Тані зрабілася шкада маму. За гэтым сталом з двума графінамі, з багата настаўленай ядой яна была нібы чужая. Таня папрасіла:

— Мамачка, пойдзем у лес.

Мама нават узрадавалася і хутка ўстала.

— Сапраўды, пойдзем, дзеці, пагуляем.

Але Алёшка не згаджаўся.

— Я хачу з татам, я хачу з татам!

— Тата не пойдзе, — злосна тлумачыла яму Таня і пацягнула за руку.

— Пойдзе, пойдзе! — крычаў Алёшка, — ён абяцаў, я хачу з татам!

Але тата не пайшоў. Яны гулялі адны на ўлесе, збіралі кветкі, старыя шышкі. Сонца схавалася, было холадна і сумна. Ніхто не мог сказаць Алёшку, якая зараз птушка праляцела, ніхто не мог падсідзіць яго высока на дрэва або адрэзаць прамую моцную вудачку. І лес раптам перастаў Алёшку цікавіць. Ён захныкаў і пачаў прасіцца дадому.

Яны доўга збіраліся, таму што ніяк не маглі выцягнуць тату. То ён не мог знайсці свайго пінжака, то яму раптам захацелася паглядзець суседняга сабаку. Таня і Алёшка ўжо гатовы былі ехаць без таты, але мама цярдліва чакала, нібы тата быў дзіцем і сам не мог дабрацца дадому.

Нарэшце яны выйшлі на знаёмую сцежку. Вось яно, зялёнае жыта. Але цяпер ужо ніхто не звяртаў на яго ўвагі. Наперадзе ішоў тата, за ім Таня за руку з Алёшкам, а ззаду ўсіх мама. Тата часам спатыкаўся і спыняўся, тады Таня з Алёшкам энергічна штурхалі яго, і ён працягваў ісці ўперад. У іх была адна мэта — хутчэй выйсці на аўтастраду, хутчэй сесці ў аўтобус, хутчэй прыехаць дадому.

Яны доўга стаялі на пустой дарозе, пакуль, нарэшце, дачакаліся аўтобуса. Аўтобус быў новы, прасторны, з мяккімі карычневымі сядзеньнямі.

Таня ціха прымасцілася побач з Алёшкам і абцякава глядзела ў акно. Ззаду яе спаў тата. Кожны раз, калі аўтобус падкідала, татава галава матлялася, як у старой Танінай лялькі.

Тані хацелася, каб у аўтобусе зусім не было людзей, але, як на тое ліха, пасажыры ўсё ўваходзілі і ўваходзілі — вясёлыя, маладыя і старыя, з сумкамі і кветкамі. Поўная кучаравая жанчына з густа намаляванымі вейкамі гучна спытала ў суседкі:

— Вы дзе будзеце зладзіць?

Таня ўсміхнулася і сказала сабе: «Зладзіць... Намалявалася, а гаварыць правільна не ўмее»...

Наперадзе сядзела прыгожая маладая жанчына ў белым касцюме, а побач з ёй ваенны з маленькай дзяўчынкай на каленях. Ён увесь час гуляў з дзяўчынкай, расказваў ёй штосьці, а яна гучна смяялася, і белы банцік у яе на галаве смешна падскокваў. «Які вясёлы, — падумала Таня з зайздасцю, — і зусім не п'яны». Павярнуўшыся назад, яна зірнула на маму. Не, мама нічога. Сядзіць прамі і пра нешта думае. А тата гэтак

У 1969 годзе ў выдавецтве «Беларусь» выйдзе новая кніга вершаў для дзяцей Эдзі Агняцвет — «Падарожнік».

Нямала вершаў прысвячае паэтэса нашай беларускай сталіцы — гораду Мінску. Тут вы знойдзеце «Запаветны домік», «Мінскія сосны», «Першы танк», «Жаваранкі» і іншыя вершы, якія раскрываюць перад юнымі чытачамі старонкі мінулага і паказваюць прыгажосць сучаснага Мінска.

Ніжэй мы друкуем верш Эдзі Агняцвет — «Конка».

Эдзі АГНЯЦВЕТ

Конка

Цішка — добры мой сусед,
Гэта — хлопец-усёвед.
Свойскі і разумны —
Не бывае сумным.
Колькі кніг ён прачытаў
Самых тоўстых, самых тонкіх!
Сёння Цішка запытаў:
— Слухай, ты не бачыў конкі!

«Конка»? Што ж гэта такое!
Не знайду цяпер спакою!

— Гэта — шахматны ход!
— Наадварот!
— Конка — стайня малая!
— Не!
— Гэта — цацка завадная!
— Не!
— Конка —
 коніка дачушка —
 зелянушка!

— Не!

— Гэта — жарабятка!
 Птушка!
— Не!
— Ну, дык што ж такое
 «конка»? —

Рассмяяўся Цішка звонка.
— У Мінску не было даўней
Тралейбусаў, трамваяў.

Яна падвозіла людзей —
Рыпучая, старая.

Па Замкавай крутой гары
Вагон цягнулі коні
Вялізныя, нібы зубры, —
Не цыркавыя поні!

А коні хочуць есці, піць,
Іржаць на лузе тонка...
Вупрэжка спыніцца, стаіць —
Чакае доўга конка.
— Ну, а таксі!

— Дзівак які!
Хто ж ездзіў на машынах!
Адных рамізінікаў вазкі —
На пыльных каляінах...

І не было ні «масквічоў»,
Ні самазвалаў мінскіх,
Ні стадыёна, ні дамоў —
Суседзяў сонца блізкіх.

Калі стаяў каменны дом —
Жыў там панок багаты.
Хто нарадзіўся бедняком, —
Той меў катух гарбаты.
Газніцы.

Крамкі.
Вуліц бруд —
Мінулага старонка...
Вось як было калісьці тут,
Калі хадзіла конка.

Мал. К. Ціхановіча.

жа спіць і ківае галавой.

Раптам аўтобус устрасянула так, што тата прачнуўся. Ён кінуў галавой, і тут здарылася нешта жахлівае — яго вырвала проста на маміну сукенку.

Мама збялела і закрыла твар рукамі. Людзі лаяліся і адсоўваліся ад іх, як ад заразных.

— Ну і свінні! — сказаў хтосьці гучна. Тані здавалася, што гэта і да яе адносіцца. Да яе, і да Алёшкі, і да мамы. Маме было горка і сорамна. Яна хавала вочы ад людзей, не ведаючы, куды пазецца.

Нарэшце яны прыехалі. Выйшлі з аўтобуса і селі на траве ля хмызняку. Тут было добра. Не было людзей, ніхто не глядзеў на іх, ніхто не смяяўся. Мама апранула свой стары пакамечаны сарафанчык і доўга так сядзела, гледзячы на дарогу. Відаць, ёй не хацелася дадому. Так бы і сядзела тут на траве або пайшла б па дарозе прама-прама, пакуль не забудзецца ўся ганьба.

— Мамачка, ну, ідзем дадому, — прасіў Алёшка.

— Ідзем, мамачка, — паўтарае Таня. Яны ідуць па вузкіх вулачках, стараючыся трымацца далей ад людзей, блі-

жэй да плота. Ззаду ўсіх пляецца тата. У яго таксама іншай дарогі няма, толькі з імі, толькі дадому.

— Таня, Та-а-ня!

Гэта крычыць сяброўка, Іра Караткевіч, але Таня робіць выгляд, што спяшаецца.

— Таня, Таня! — Іра падбегла, вясёлая, пачырванелая, чорныя коскі так і скачуць ад узбуджэння.

— Таня, ты ведаеш, я сёння была на футболе. Наш Віця гуляў у гарадской камандзе... і яны выйгралі.

Яна схпілася рукамі за шчокі.

— Столькі людзей было, столькі людзей! Вось здарава!

Заўважыўшы, што Таня маўчыць, яна спытала:

— Вы ў бабулі былі? У бабулі, так? У гасцях?

— Так, — злосна адказала Таня.

— Ты прыйдзеш да мяне заўтра?

— Не ведаю.

І пайшла, не гледзячы на здзіўленую Іру.

...Ціха ў кватэры. Вось і скончылася нядзеля. На ложку спіць бацька, і нават у другім пакоі чуваць яго гучнае храпленне. У кутку сіратліва гуляе са сваёй

старой машынай Алёшка. А на тахце, бязвольна апусціўшы рукі, сядзіць мама. Яна плача, стараючыся, каб дзеці гэтага не заўважылі.

Таня і раней бачыла п'янага тату, але гэты малюнак неяк хутка забываўся, выцясняўся з дзіцячай галоўкі іншымі вобразамі. Але такога, як сёння, яна не забудзе ніколі. Не забудзе, як бязвольна матлялася яго галава, не забудзе гэтага агіднага хрыпатага голасу, не забудзе маміну вішнёвую сукенку. Ніколі не забудзе, ніколі...

I. С. ТУРГЕНЕЎ

9 лістапада гэтага года спаўняецца 150 год з дня нараджэння Івана Сяргеевіча Тургенева — выдатнейшага рускага пісьменніка, імя якога вядома шырока і за межамі нашай краіны.

Тургенеў нарадзіўся ў горадзе Арле ў памешчыцкай сям'і. Дзяцінства яго прайшло ў багатай радавой сядзібе мацеры ў Спасскім Лутавінаве. Старадаўні парк з рамантычнымі зацэненымі алеямі, аранжарэі, дзе і зімой нават квітнелі бэз і ружы, славуць на ўсю губерню канюшні — славуць мо не столькі пародай рысакоў, як той лупцоўкай, якую атрымлівалі там прыгонныя па загаду пані — мацеры будучага пісьменніка.

Пра яе ў «Маладосці Тургенева» Л. В. Анненкаў так пісаў: «Ніхто не мог параўняцца з ёю ва ўмельстве зневажаць, прыніжаць, зрабіць чалавека няшчасным, захоўваючы пры гэтым уласную прыстойнасць, спакой і перавагу».

Бацька — чалавек самаўпэўнены і самаўладны — ажаніўшыся па разліку без усякіх пачуццяў на землеўладальніцы, якая мела да ста тысяч дзесяцін зямлі і пяць тысяч душ прыгонных сялян, — бацька толькі дома «прыстойна» царпеў жонку, а «на старане», як гаварылася ў тых часы, вёў зусім незалежнае жыццё.

Не дзіўна, што хатні побыт не ўнікаў увагі, не пакідаў абыякавым хлапчука-паніча, які рос хоць сабе і ў нечуванай раскошы, але заўсёды прыгнечаны сваімі назіраннямі. «Амаль усё, што я бачыў вакол сябе, узбуджала ва мне пачуцці сумнення, абурэння, агіды, нарэшце», — гэтак успамінаў пазней сваё дзяцінства Тургенеў, ужо будучы вядомым пісьменнікам.

15-гадовым юнаком, падрыхтаваны хатнімі настаўнікамі, у 1833 годзе Тургенеў паспяхова здаў уступныя экзамены і паступіў у Маскоўскі ўніверсітэт на славесны факультэт, праз год ён перавёўся ў Пецябург. Скончыўшы Пецябургскі ўніверсітэт кандыдатам, у 1838 годзе Тургенеў едзе ўзбагаціць свае веды ў Берлінскім універсітэце. «У Берліне я займаўся філасофіяй, старажытнымі мовамі, гісторыяй і з асаблівай настойлівасцю вывучаў Гегеля».

Вярнуўшыся назад, у Пецябург, Тургенеў вытрымаў экзамен на магістра філасофіі. Зусім невыпадкава, што, на думку сучаснікаў, Тургенеў лічыўся адным з адукаванейшых не толькі пісьменнікаў, а наогул людзей тагачаснай Расіі.

* *

Літаратурная слава прыйшла да Тургенева разам з выхадам у свет «Запісак паляўнічага». Слава гэта, як на крылах, абляцела ўсю перадавую Расію, не пакінуўшы абыякавым ніводнага чалавека, хто б хоць раз патрымаў у руках гэту бясхитрасную, праўдзівую кнігу пра жыццё сялян, напісаную з такой чалавечай цеплынёй і любоўю да іх лёсу. «Не дзіўна, — пісаў Бялінскі, — што маленькая п'еска «Хор і Каліныч» мела такі поспех: у ёй аўтар зайшоў да народа з такога боку, з якога да яго ніхто ніколі не заходзіў».

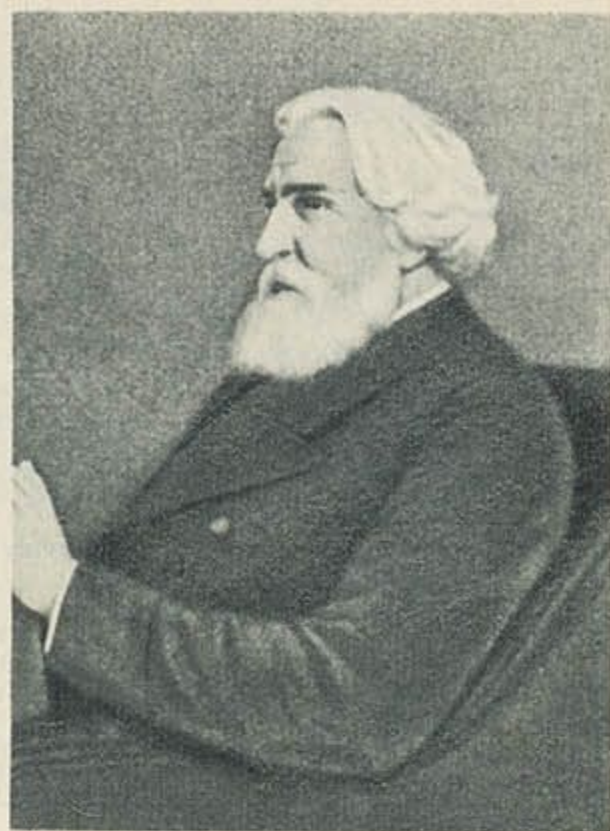
«Запіскі паляўнічага» былі перакладзены амаль на ўсе еўрапейскія мовы адразу, як толькі выйшлі ў свет. Імя Тургенева неўзабаве стала вядома ўсёй Еўропе. Па выразу Мопасана, кожная тургенеўская старонка, як страла, паражала ўладу прыгоннікаў у самае сэрца. І гэта было сапраўды так. Лёдзь паспелі з'явіцца на свет «Запіскі», як адразу ж пачаліся рэпрэсіі. Цэнзар, які дазваляў кнігу да друку, быў пазбаўлены службы. Аўтара ж арыштавалі «за непаслухмянасць і парушэнне правілаў цензуры»... І саслалі на радзіму ў Арлоўскую губерню, у Спасскае, пад нагляд мясцовай паліцыі.

Жывучы ў Спасскім, Тургенеў не марнаваў часу. Паляванне, сустрэчы і гаворка з сялянамі і мясцовымі памешчыкамі, цудоўная прырода і багацце народнай мовы — усё гэта з'явілася тым творчым «капіталам», які Тургенеў не шкадуе «пускаў у абарот», калі пісаў свае новыя творы — апавяданні, апавесці і раманы.

Атрымаўшы дазвол на выезд, Тургенеў пакідае Расію і едзе ў Францыю. Яму здавалася, што ён не можа больш дыхаць адным паветрам з усім тым, што ён узненавідзеў. Ён ведаў, што сваю клятву — ніколі не змірыцца з прыгонніцтвам — ён здолее ажыццявіць, жывучы толькі за мяжой.

У Францыі ў 1852 годзе Тургенеў пасяляецца паблізу ад Паліны Віярдэ, выдатнай спявачкі свайго часу, з якою ён пазнаёміўся на гастрольях у Пецябургу яшчэ ў 1843 годзе. Гэтае сяброўства Тургенеў пранёс да канца свайго жыцця.

У сваёй творчасці І. С. Тургенеў даў адлюстраванне тым зменам у грамадскім жыцці сучаснай яму Расіі, сведкам якіх быў ён сам.

І. С. Тургенеў.
З партрэта В. Г. Пярова.

У 40-я і 50-я гады героем твораў Тургенева робіцца «лішні чалавек» — звычайна гэта чалавек сумлены, культурны, аднак не здольны на барацьбу з існуючым самадзяржаўным прыгонніцкім ладам. Такім быў Рудзін — герой аднайменнага рамана І. С. Тургенева. Такі Лаўрэцкі. Ён таксама любіць сваю радзіму. Ён шчыра хоча бачыць сялян у лепшай долі. Але як гэта зрабіць, як і Рудзін, Лаўрэцкі не ведае.

«Лішнім людзям» Тургенеў супроцьпаставіў дзейнага чалавека, да самазабыцця адданага свайму жыццёваму ідэалу. У рамана «Напярэдадні» гэтым новым чалавекам быў дэмакрат балгарын Інсараў, які ўсё сваё жыццё прысвяціў справе вызвалення сваёй радзімы Балгарыі ад турэцкага прыгнёту. Новым чалавекам пад уплывам Інсарава становіцца і гераіня рамана Елена Стахава. Нішто не спыняе яе рашучасці пакінуць сям'ю, з дзяцінства звычны ўклад жыцця, добрабыт, нават радзіму, каб пайсці за сваім каханым, каб прысвяціць сваё ўласнае жыццё выкаароднай справе, якой служыць Інсараў.

Не дзіўна, што Інсараў і Елена Стахава адразу ж зрабіліся любімымі вобразамі тагачаснай перадавой моладзі, зрабіліся яе сцягам у барацьбе за новае ў жыцці.

У 1862 годзе выйшаў у свет, прысвечаны памяці В. Г. Бялінскага, раман Тургенева «Бацькі і дзеці». Вельмі хутка ён стаў падзеяй велізарнага грамадскага значэння. Па выразу самога аўтара, ён быў накіраваны супраць дваранства як перадавога класа. Галоўны герой яго разначынца Базараў зваў да барацьбы: «Мы дрэцца хатім... Нам другіх ломать надо!»

Нельга не сказаць асобна пра месца жаночых вобразаў у творчасці Тургенева.

Тургенеўская жанчына... Тургенеўская дзяўчына... Яна ўвайшла ў гісторыю літаратуры, як сінонім непаўторнага жаночага характа і абаяльнасці. Успомнім вобразы тургенеўскіх гераіняў: Ася, Наталля, Ліза Каліціна, Елена Стахава, Марыяна... Яны не толькі захаплялі сваёй чысцінёй і непадзельнасцю пачуццяў. Яны хвалявалі ўяўленне сваіх сучасніц і рабілі іх дзейнымі. «Тургенеў зрабіў вялікую справу тым, што напісаў здзіўляючыя партрэты жанчын. Можна быць такіх, як ён пісаў, і не было, але калі ён напісаў іх, яны з'явіліся. Гэта — праўда; я сам потым назіраў тургенеўскіх жанчын у жыцці».

Гэтыя словы належаць Льву Талстому. Іх успамінаў таксама Чэхав, гаворачы пра Тургенева.

«Тургенеўская дзяўчына» — гэты ідэал не павінен паблякнуць і сёння — няхай сабе зусім іншы час, іншыя моды, іншыя імкненні.

* *

Свае дні Тургенеў скончыў у Францыі, у Бужывалі, непадалёку ад Парыжа, 3 верасня 1883 года. Цела яго было перавезена ў Пецябург і пахавана на Волкаўскіх могілках.

На магіле стаіць помнік: мармуровы бюст І. С. Тургенева на пастаменце — скульптура Ж. А. Палонскай. За два гады да смерці пісьменнік даверыў ёй ключы ад свайго пісьмовага стала. «Паперы і пісьмы... пакіну вам, адны — для таго, каб захаваць, другія — знішчыць пасля смерці»...

На мармуровай пліце высечана:

Иванъ Сергѣевичъ Тургѣневъ
1818—1883

Кадр з кінафільма «Хутка прыйдзе вясна».

Рана ўвесну, калі па лясках яшчэ бялее снег, прыйшоў Ягор у родную вёску. Зняў старую сваю армейскую шапку, выцер спяцелы твар і рашучым салдацкім крокам накіраваўся да дзвюх жанчын, якія стомлена пілавалі дровы. Першая кінулася да яго жонка, абхапіла рукамі, прыпала да бушлата, затрэслася ад плачу. Глытаючы слёзы, прыціснулася да яго маці. Выскачылі з дому двое дзяцей — хлопчык і дзяўчынка, і меншы здзіўлена spy-

На традыцыйным кінафестывалі рэспублік Прыбалтыкі, Беларусі і Малдавіі, які адбыўся вясной гэтага года ў Рызе, карціна «Паварот» была ўдасцелена дыплама як лепшы фільм для дзяцей і юнацтва.

Парадуе глядачоў і новая сустрэча з народнымі артыстамі СССР, лаўрэатам Ленінскай прэміі Серго Захарыядзе ў грузінскай мастацкай кінакарціне «Хутка прыйдзе вясна».

Р. КАПЛЯ

Кадр з кінафільма «Дом і гаспадар».

таў сястру: «Верна, чаго гэта яны?», «Гэта, мусіць, наш бацька», — адказала тая. І вось ужо навіна папаўзла па вёсцы...

Так пачынаецца новая мастацкая кінааповесць «Дом і гаспадар» вытворчасці кінастудыі «Масфільм».

У ролі Ягора Байнова здымаўся заслужаны артыст РСФСР Іван Лапікаў.

Новая мастацкая кінастужка «Паварот» створана рэжысёрам Барысам Ермалаевым на Літоўскай кінастудыі па свайму сцэнарыю, напісанаму ў садружнасці з Л. Казарынскім.

У цэнтры апавядання — група літоўскіх школьнікаў. Дзея адбываецца ў 1941 годзе. Дзеці вяртаюцца з экскурсіі ў родны Каўнас. Яны вясёлыя, бесклапотныя, бо кожнаму з іх — шаснаццаць год. І раптам — вайна...

У галоўных ролях здымаўся вучні вільнюскіх школ, а таксама акцёры С. Касмас, В. Томкус, Л. Невядомскі, С. Дрэйдэн.

Кадр з кінафільма «Паварот».

АСАБІСТА

У школу параіцца прыйшла маці шасцікласніка Сашы. Не магла яна ўцяміць: што сталася з яе сынам? Суседзі скардзяцца: грубы, няветлівы. А ўчора ўвечары вярнуўся з вуліцы позна, і ад яго пахла тытунём. На матчыны папрокі агрызнуўся: «Адзін хлопец курнуў два разы, а я побач стаяў. Вось і пахне. І нічога зараз не позна! Мяне і так усе за мамчынага сыночка лічаць!»

Выслухаўшы расказ маці, класны кіраўнік, у сваю чаргу, падзяліўся з ёй: нядаўна група дзяцей збегла з урока, і з імі быў Саша. Тут ёсць над чым задумацца.

— Вы ведаеце, — сказаў педагог, — я гутарыў з Сашам пасля пабегу. Ён гаворыць: «Усе пайшлі, а я хіба рыжы?» Вось я і думаю, што і курю ён не па сваёй волі. Пабаяўся, што дзеці абзавуць яго маленькім, мамчыным сыночком. Відаць, наша памылка ў тым, што дзяцей мы нярэдка выходзім на адных забаронах. А падлетак патрабуе самастойнасці. І часта выяўляецца гэта ў тым, што ён парушае ўсе ранейшыя забароны.

Падрастаючы чалавек паступова ўключаецца ў складаны свет чалавечых адносін і залежнасцей. Немагчыма даць яму загадзя дакладны рэцэпт паводзін у кожным выпадку. Як жа быць? Выхад адзін: вучыць школьніка самастойна арыентавацца ў жыцці і самому кіраваць сваімі паводзінамі і пачуццямі, імкненнямі і ўчынкамі.

На жаль, бацькі часта робяць наадварот. Яны педантычна рэгламентуюць кожнае дзеянне дзіцяці, пазбаўляючы яго магчымасці самастойна падумаць, як лепш зрабіць у тым ці іншым выпадку.

Ідучы на працу, бацькі аддаюць распараджэнні дачцэ:

— Прыйдзеш са школы, паеш. У гэтай каструлі — суп, у той — бульба. Вось патэльня. На ёй падагрэеш бульбу. Ваду для мыцця пасуды сагрэеш у гэтым чайніку. Сходзіш па хлеб. Купіш буханку чорнага і два батоны. Урокі вывучыш — пагуляй.

Усё гэта дзяўчынка слухае амаль кожны дзень.

— Ды ведаю я... — няўпэўнена пратэстуе яна.

— Слухай і маўчы, шмат ты ведаеш! Не забудзь з сабой грошы ўзяць, ключы.

Увечары ідзе праверка выкананага.

— Што ж ты чэрствага хлеба так многа купіла?

— Колькі сказалі, столькі і купіла.

— Не магла здагадацца, што чэрствага трэба ўзяць менш?

— Не здагадалася.

— А чаму пакой не прыбрала?

— Вы ж гэтага не даручалі. Можна з упэўненасцю ска-

заць: такіх бы адказаў не было, калі б дзяўчыны больш давяралі, вучылі яе дзейнічаць самастойна, развівалі ў ёй ініцыятыву.

Вось другі прыклад. Дзіця дома не можа рашыць задачу па арыфметыцы. Бацька гатовы памагчы яму. Але як? Ён сам бярэцца за справу і потым працягвае сыну гатовае рашэнне.

— Эх, ты! Не можаш такую лёгкую задачку рашыць! Глядзі сюды. Зразумеў? І не было чаго сядзець тры гадзіны!

Але што дае дзіцяці такая дапамога? Яно толькі бачыць перавагу бацькі і пераконваецца ва ўласнай бездапаможнасці. Гэта расслабляе яго волю, тушыць упэўненасць у сваіх сілах.

Аднойчы пры будаўніцтве школьнага стадыёна групе старшакласнікаў даручылі спілаваць некалькі дрэў на пустэчы. Мінуй тыдзень, а заданне ўсё яшчэ не выканана. Класная кіраўніца папракнула дзяцей:

— Як вам не сорамна! Колькі вы яшчэ будзеце цягнуць з гэтай справай?

— А дзе мы пілу возьмем? Каб была піла, даўно ўсё зрабілі б.

Школьнікі амаль ужо дарослыя, а прывыклі, што хтосьці іх павінен забяспечыць, — іх справа толькі прымяніць мускульную сілу. Вось вынік, да якога прыводзіць празмерная рэгламентацыя ў выхаванні.

Справа не толькі ў практычнай самастойнасці. Горш, калі яна ператвараецца ў маральную самастойнасць. Такі вучань, сам па сабе нядрэнны, часам лёгка трапляе пад уплыў недысцыплінаванага, разбэшчанага, але незалежнага па характару школьніка. Адзін прывык падначальвацца, другі — сам распараджацца сабой. І вось першы вучань, які не ўмее думаць сам за сябе, пад напорам другога ўцякае з урока, «зацягваецца пару разоў» папяроскай, выпівае чарку віна. Ён лёгка паддаецца чужым, выпадковым уплывам.

Такім чынам, можна выдзеліць, па крайняй меры, два віды дзіцячай самастойнасці (а значыць, і самастойнасці): маральна-валявую і практычна-працоўную. Яны цесна звязаны. Авалодваючы навыкамі прак-

ЭКРАН

АДКАЗНЫ!

тычнай самастойнасці, дзіця ўмацоўвае ў сабе ўпэўненасць ва ўласных сілах, самапавагу, валявыя якасці. У сваю чаргу, развіццё маральнай самастойнасці і волі дзіцяці стварае найлепшую аснову для авалодання ведамі, фарміравання разумовай і практычна-працоўнай самастойнасці.

Імкненне да самастойнасці праяўляецца даволі рана. Але асабліва інтэнсіўным яно становіцца ў падлеткавым узросце. Не ўлічваючы гэтага, бацькі тым самым ставяць сына або дачку ў небяспечнае становішча.

Дзіця параўнальна лёгка прывесці да безагаворачнага падначалення. Але іменна такія дзеці, стаўшы падлеткамі, імкнуцца вызваліцца ад усякага, у тым ліку і карыснага, кіраўніцтва старэйшых. У той жа час, не будучы гатовымі да сапраўднай самастойнасці, яны трапляюць у горшы выгляд залежнасці — ад выпадковых таварышаў, ад «аўтарытэтных» вулічных ваякоў.

Каб пазбегнуць гэтага, трэба ўжо малодшым дзецям прадстаўляць разумную свабоду, паслядоўна пашыраючы яе па меры авалодання імі ведамі, уменнямі, навыкамі правільных паводзін. Такая самастойнасць павінна паступова распаўсюджвацца і непасрэдна на галіну выхавання. Інакш кажучы, яна ўсё больш будзе ператварацца ў самавыхаванне.

Самавыхаванне — гэта сістэма практыкаванняў, якія чалавек свядома ажыццяўляе, каб выпрацаваць у сябе пэўныя асабістыя якасці. У першую чаргу, важна навучыцца валодаць сабой, самастойна пераадольваць цяжкасці, кіраваць сваімі пачуццямі, учынкамі.

Самастойнасць у дзецяў выходзіць перш за ўсё, тым, што іх прыцягваюць да вырашэння канкрэтных — працоўных, гаспадарчых, арганізацыйных, бытавых, культурных — задач. Набываючы чыста практычныя навыкі, дзіця адначасова вучыцца планаваць свой час, размяркоўваць сілы, рацыяналізаваць працу і ў канчатковым ліку кіраваць сабой.

Мае значэнне і метады арганізацыі дзіцячай дзейнасці. А. С. Макаранка пісаў: «Лепш будзе, калі вы на доўгі час даручыце дзіцяці падтрыманне чыстаты ў пэўным пакоі, а як яно будзе гэта рабіць — прадстаўце рашаць і адказваць за гэтае рашэнне яму самому. У першым выпадку вы паставілі перад дзіцем толькі мускульную задачу, у другім

выпадку вы паставілі перад ім задачу арганізацыйную, апошняя значна вышэй і больш карысная. Значыць, чым больш складаная і самастойная будзе працоўная задача, тым лепшая будзе яна ў педагогічных адносінах».

Падлетку можна даручыць, скажам, купляць хлеб, прыносіць дровы, прыбіраць пакой, схадзіць па білеты ў кіно, даглядаць спартыўны інвентар і г. д.

Карысна і абмеркаваць з падлеткам якасць праяўляемай ім ініцыятывы, арыенціроўкі, здольнасці да ацэнкі. Скажам, схадзілі на фільм не вельмі ўдалы.

— Што ж ты ўзяў білеты на такі фільм?

— Ды я не ведаў. Па назве цікавы.

— Трэба меркаваць не па назве. Спытай бы ў тых, хто бачыў, пачытай бы рэцэнзіі ў газетах. А то па назве...

...Выпаў першы снег. Лёва дастаў з кладуўкі лыжы.

— Рыхтуешся? — спытаў бацька.

— А чаго рыхтавацца? Усё гатова!

— А маззю змазаў?

— Не яшчэ. А якой маззю?

— Не ведаю. А ты спытай у вопытнага лыжніка.

Часам дзеці імкнуцца вызваліцца ад асабістай адказнасці за свае дзеянні, перакласці яе на плечы іншых. Дарослыя, прывыкшыя самі распараджацца, лёгка паддаюцца на такую ўлоўку. Між тым у многіх выпадках важна прадстаўляць падлетку свабоду дзеянняў іменна для таго, каб ён асабіста за іх адказваў.

...Маша не закончыла вучыць урокі, але ёй вельмі хочацца пайсці да сяброўкі. Яна ведае: калі мама дазволіць ёй пайсці, то віна за нявыкананае хатняе заданне ляжа, па меншай меры, на іх дваіх. А калі не дазволіць — будзе прычына пакапрызіць.

— Мама, можна, я пайду да Ані?

Але маці не паддаецца на «манеўр» дачкі і спакойна гаворыць:

— Вырашай сама. Калі ў цябе ўсё ў парадку, вядома, ідзі. Ты ж ужо вялікая.

Маша падумала і рашыла:

— Я яшчэ крыху пазаймаюся. Дараблю тое-сёе, а потым ужо збегаю да Ані.

Іменна праз такія адносіны ў падлетка фарміруецца пачуццё асабістай адказнасці як умова жаданай самастойнасці.

Самастойнасць і адказнасць падлетка неаддзельныя ад

«Хай заўжды будзе сонца...»

Фотазьмуд В. Грабеншчыкава.

умення пераадольваць сваю баязлівасць, прагнасць, грубаватасць або іншыя адмоўныя якасці асобы, перамагаць пачуццё лжывага сораму, устаць перад знешняй спакусай і г. д. Гэта дасягаецца шляхам самавыхавання, і да яго трэба падводзіць дзяцей ужо з першых крокаў.

...Гулялі ў школу, усім хацелася быць настаўніцай. Выраслі ўстанавіць чаргу. Волі далася быць чацвёртай, але яна хоча быць першай і бяжыць скардзіцца маме. Маці гаворыць:

— Усе хочуць быць першымі. Але ўсе цярдліва чакаюць свайго чаргі. Пацярпі і ты.

Падлеткі імкнуцца да самавыхавання самі. Праўда, яны часта памыляюцца, думаючы, што для гэтага неабходны нейкія спецыяльныя штучныя практыкаванні. Бацькі і павінны памагчы дзецям зразумець: калі тыя своечасова ўстаюць з пачцелі і сістэматычна робяць зарадку, дабіваюцца рашэння працоўнай задачы і сумленна выконваюць не вельмі цікавую, але патрэбную работу, знаходзяць у сабе мужнасць сказаць праўду і прызнаць сваю памылку, то гэтым яны і выходзіць самі сябе, загартоўваюць сваю волю, зацвярджаюць сябе як асобу.

(«Семья и школа»).

Гомель стаў горадам з чвэрцьмільённым насельніцтвам. Нядаўна ў рабочых Гомельскага завода вымяральных прыбораў Алісы Мікалаеўны і Андрэя Аляксандравіча Пухляковых нарадзіўся сын Станіслаў. Ён стаў 250-тысячным гамельчанінам. На здымку: сакратар Гомельскага гарвыканкома Галіна Якаўлеўна Лебедзева і Андрэй Аляксандравіч Пухлякоў прыйшлі павіншаваць Алісу Мікалаеўну.

Фота Ч. Мезіна (БелТА).

СВЯТЛАНА
СВЯТЛІЧНАЯ

ДЭБЮТ Святланы Святлічнай у кіно не быў шумны. Услед за маленькай эпизадычнай ролю ў «Калыханцы» яна знялася ў фільме Таццяны Лізнавай «Ім пакараецца неба». У гэтым суровым, амаль дакументальным кінарасказе аб цяжкай прафесіі лётчыка-выпрабавальніка Святлане, тады яшчэ студэнтцы Усесаюзнага дзяржаўнага інстытута кінематографіі, давялося сыграць вельмі цяжкую ролю жонкі пілота Колчына. Гэта маладая, абаяльная жанчына жыве ў пастаянным страху за жыццё мужа, але ніколі ні словам, ні поглядам не дае яму гэтага адчуць.

І крытыка, і гледачы былі аднадушныя ў сваёй думцы: у кінематограф прыйшла новая, вельмі таленавітая і вельмі своеасаблівая актрыса са сваёй, толькі ёй уласцівай манерай выканання, якая характарызуецца стрыманасцю, глыбінёй пранікнення ў драматургію матэрыялу ролі.

Калі здымалася карціна «Ім пакараецца неба», Святлічнай ішоў 22-гі год. У гэты ж самы час у інстытуце выкананне Святланай ролі Элізабет Проктар у дыпломным спектаклі «Салемскія чараўніцы» парадноўвалі з іграй Сімоны Сінхэра ў аднайменным фільме.

Якія якасці С. Святлічнай мелі на ўвазе?

Перш за ўсё скупасць мімікі, стрыманасць, ніякіх лішніх рухаў. Вочы актрысы ніколі не бываюць бяздумнымі, пустымі, а гавораць пра ўнутраную канцэнтраванасць, пра напружаную работу думкі, пра багацце душэўнага свету.

Праз год пасля выхаду на экраны фільма «Ім пакараецца неба» мы бачылі Святлічную ў кароткаметражнай стужцы Паўла Любімава «Цётка з фіялкамі». Тут яе гераіня — дзяўчына-ўрач, адна з групы савецкіх турыстаў, якая прыехала ў Балгарыю. Роля невялікая па аб'ёму, але гледачы палюбілі гераіню Святланы за ўвагу і дабрату да людзей, за вялікае чалавечае сэрца.

Удалае было выступленне Святланы і ў фільме Ю. Файта «Пакуль фронт у абароне». Два-тры непрыкметныя штрыхі — і вырысоўваецца вобраз гордай, вельмі самалюбівай і разам з тым даверлівай і далікатнай дзяўчыны-сувязісткі, адной з многіх, загінуўшых на вайне.

Зусім іншай, не падобнай на ўсе папярэднія вобразы, створаныя Святланай, з'явілася для яе роля Паўліны Хутарной у камедыі «Кухарка».

Пасля смерці мужа казачка Паўліна недаверліва глядзіць на кожнага, хто спрабуе загаварыць з ёй. Маладая, прывабная, тонкая як былінка, яна здаецца зусім безабароннай. Але гэта толькі на першы погляд. На самай жа справе Паўліна Хутарная ў выкананні Святлічнай — гэта непрыступная, капрызная і гордая казачка, гатовая ў любую мінуту пастаяць за сябе.

Цікава сыграла С. Святлічная таксама ролю Надзі ў фільме «Не самы ўдалы дзень» і эпизадычную ролю ў кінакарціне «Чыстыя Пруды».

На экранах рэспублікі дэманстраваўся звычайны варыянт каляровай шырокафармацыйнай кінастужкі «Герой нашага часу». У ёй Святлічная — дзяўчына-кантрабандыстка. Яна змагла знайсці правільны малянак сваёй гераіні. Дарэчы, у гэтым фільме Святлана здымалася разам са сваім мужам Уладзімірам Івашовым, які выконвае ролю Пячорына.

МЫ І ТЭЛЕВІЗАР...

Прыкладна год назад у рэдакцыю прыйшло пісьмо. Чытачка Вера Б. з Гродзенскай вобласці прасіла памагчы ёй пазбавіцца ад незразумелай хваробы, якую не могуць вылечыць мясцовыя ўрачы. Скардзілася яна на часты галаўны боль, дрэнны апетыт і сон, раздражняльнасць, агульную слабасць. Аналізы, зробленыя ў паліклініцы, ніякіх адхіленняў ад нормы не выявілі. Ціск крыві нармальны. «Урачы гавораць, што гэтая хвароба называецца вегетанеўроз», — пісала Вера. — Але адкуль неўроз, калі работа ў мяне спакойная, лёгка; з мужам жыю добра, дзеці паслухмяныя і ласкавыя». У канцы пісьма яна дала: «Урач наша мясцовая гаворыць, што хвароба ў мяне ад тэлевізара, і забараніла глядзець яго. Няўжо і праўда ад тэлевізара можна захварэць? Чаму ж іх выпускаюць, чаму перадач становіцца ўсё больш і больш? Чаму не забараняюць глядзець тэлевізар дзецям і хворым, калі гэта шкодна?»

Тады, у мінулым годзе, пісьмо на гэтую тэму было адзіным, і мы адказалі Веры асабіста. Але ў апошні час праблема тэлевізара і здароўя зацікавіла многіх. Тэма гэтая стала «моднай». Давайце ж разбярёмся. Няўжо наш друг — блакітны (а ў некаторых каляровы ўжо) экран — аказаўся другам каварным і замест радасці прынёс у дом смутак?

Часцей за ўсё, калі людзі недасведчаныя гавораць пра шкоду тэлевізара, яны ўспамінаюць нейкія праменні, прылісваючы ім усю небяспеку. Аднак спецыяльныя даследаванні, праведзеныя ў Ленінградскай ваенна-медыцынскай акадэміі імя С. М. Кірава, пераканаўча паказалі, што ніякага выпраменьвання на ад-

легласці ўжо за 20—30 см ад экрана няма. Праўда, у старых марак тэлевізараў было дрэнна экранізавана выпраменьванне ламп, але нават і ў гэтым выпадку адносна небяспечная зона была не перад экранам, а ззаду, г. зн. там, дзе людзі звычайна не сядзяць. Сучасныя апараты не маюць і такога недахопу.

Значыць, няшкодны? Значыць, усе размовы аб адмоўным уплыве тэлевізара на здароўе выдумка? Не, на жаль, не выдумка, але вінаваты ў гэтым не адзін толькі тэлевізар.

Давайце ўспомнім асноўныя законы фізіялогіі, і многае нам стане ясным без тлумачэння. Сапраўды — галоўнае ў жыццядзейнасці чалавека — рух. Адпачынак — чаргаванне адных нагузаў другімі, адных уражанняў — другімі. Паспраўднаму карысны актыўны адпачынак. А што патрабуе тэлевізар? Доўгага сядзення, маларухомасці, адсутнасці мышачных нагузаў. Калі дадаць да гэтага, што рэдка хто праветрывае пакой, што некаторыя, глядзячы тэлевізар, кураць, што многія глядзяць лежачы ў пасцелі, то становіцца зразумелым, чаму паяўляецца галаўны боль, прападае апетыт і сон. І ў той жа час хіба могуць быць прэрэчэнні супраць гадзіннага-двухгадзіннага прагляду тэлевізійных праграм 1—2 разы ў тыдзень. Асабліва для людзей, якія працуюць фізічна, на свежым паветры. Для іх пасядзець ля экрана — змена і від нагузаў і ўражанняў.

Вельмі адмоўна дзейнічае захапленне тэлевізарам на людзей з дрэнным зрокам, якія не карыстаюцца акулерамі, і людзей, асноўная работа якіх патрабуе пастаяннага зрокавага напружання. У такіх выпадках галаўны боль непазбежны і ніякія таблеткі не памагаюць.

Але асабліва сур'ёзна трэба адносіцца да праблемы — тэлевізар і дзіця. Не кранаючы педагогічнага боку яе, хоць

УРАЧ РАІЦЬ

гэта таксама вельмі важна, таму што ў большасці сем'яў дзеці глядзяць не толькі спецыяльна дзіцячыя праграмы, але нават фільмы, дзе ў тытры ўказана — «да 16 год не дапускаюцца». Трэба сказаць, што на дзіцячым тэлевізар, як правіла, уплывае адмоўна. Асабліва дзіцячага арганізма — бурны рост, адносна слабасць мышцаў, няўстойлівасць нервовай сістэмы і іншае патрабуюць, каб адносіліся мы да дзіцяці не як да дарослага чалавека ў мініятуры, а як да своеасаблівага арганізма са сваёй спецыфікай. Калі рух для дарослага патрэбны, то дзіцяці ён проста неабходны. Калі свежае паветра даросламу карысна, то растучаму арганізму яно... «патрэбна, як паветра»... А ўлічыце нагузку на псіхіку, на вочы, якую выклікае тэлевізар. Для большасці здаровых дзяцей трэба абмежаваць тэрмін прабывання ля экрана ад 45—60 мін. (дашкольнікі) да 90—120 мін. (школьнікі 1—7 класаў) у тыдзень. Так, так, у тыдзень.

А што ж Вера Б.? Нядаўна прыйшло другое пісьмо. Спачатку яна пакрыўдзілася на нас за нашы «немедыцынскія» парады — маўляў, ні таблетак, ні мікстур не прапісалі. Потым, супакойшыся, рашыла паспрабаваць. Памагло.

Якія ж парады былі дадзены ёй? Ды простыя. Зараз цяжка ўсё ўспомніць, але сутнасць, несумненна, памятаецца.

1. Рабіць раніцой зарадку (па радзіё).
2. Праветрываць перад сном пакой.
3. Вячэраць за 1,5—2 гадзіны да сну.
4. Перад сном рабіць 30—40-мінутную прагулку. Вось і ўсё. Так, а пра тэлевізар? А тэлевізар уключаць не часцей двух разоў у тыдзень на 1,5—2 гадзіны.

Урач В. САЛАХІН.

УТВАРЭННЕ і выдзяленне поту потавымі залозамі скуры — нармальнае з'ява. Пры ўмеранай тэмпературы навакольнага асяроддзя, сярэдняй фізічнай актыўнасці і звычайным адзенні чалавек выдзяляе ад 400 грамаў да аднаго літра поту ў суткі. Гэтая колькасць можа павялічыцца да 5, а часам нават да 12 літраў пры вельмі высокай тэмпературы паветра і цяжкай фізічнай працы.

Састаў поту нагадвае да пэўнай ступені састаў мачы: 98—99 працэнтаў вады і 0,5—1 працэнт цвёрдых рэчываў (спажыўная соль, мачавіна, мочакіслыя солі, малочная кіслата і г. д.).

Апрача выдзяляльнай функцыі, потавыя залозы падтрымліваюць пастаянную тэмпературу ў арганізме. Таму потааддзяленне больш інтэнсіўнае ў гарачы час і пры ўзмоцненай мышачнай рабоце.

Робота потавых залоз рэгулюецца цэнтральнай нервовай сістэмай, залежыць таксама ад

ПОТААДДЗЯЛЕННЕ

воднага абмену, стану нырака і сардэчна-сасудзістай сістэмы, ад абмену рэчываў, ад функцый залоз унутранай сакрэцыі і г. д. Пры адсутнасці ўнутранага і скурнага захворвання аддзяленне поту можа павялічыцца ад парушэння дзейнасці вегетатывнай нервовай сістэмы. Вялікае потааддзяленне ў падпахавых упадзінах, каля пупка, на далонях, падэшвах і смярдзючы пах поту часам бываюць прыкметай захворвання арганізма, якое носіць назву брамідрозу. Яно сустракаецца пераважна ў маладых людзей, развіаецца неўзабаве пасля пераходнага ўзросту і звязана з развіццём палавых залоз.

Інтэнсіўнае потааддзяленне, тлустыя валасы і тлустая скура твару назіраюцца часцей за ўсё ў людзей з вегетатывным неўрозам. Ненармальнае патлі-

васць далоняў і падэшваў ног тлумачыцца часцей за ўсё псіхічнай няўстойлівасцю, парушэннем кровазвароту ў канечнасцях і іншымі прычынамі.

Павышаная патлівасць, асабліва ўначы, можа быць адной з першых прыкмет якога-небудзь унутранага захворвання: туберкулёзу лёгкіх, рэўматызму, пляўрыту.

Хранічныя захворванні нырака іншы раз доўга застаюцца нераспазнанымі, бо яны не заўсёды суправаджаюцца болевымі адчуваннямі. Павышаная патлівасць можа служыць сімптомам якога-небудзь захворвання і дапамагчы своечасова яго выявіць. Пры нефрытах — хранічных запаленнях ныракавых лаханак — часам назіраецца урыдроз, калі з потам выдзяляецца вялікая колькасць мачавіны і калі пот пахне мачой.

Вялікае потааддзяленне можа быць таксама вынікам сардэчнай недастатковасці, парокі сэрца або іншага сардэчнага захворвання. Звычайна скардзяцца на павышаную патлівасць людзі, якія перанеслі інфекцыйныя захворванні.

Вытлумачыць, чаму ўзмацнілася потааддзяленне, у кожным асобным выпадку можа толькі ўрач. Калі прычыны гэтай з'явы ясныя, а патлівасць непакоіць хворага, ужываюцца некаторыя лекавыя сродкі (атрапін, беладола), якія садзейнічаюць памяншэнню потааддзялення. Паралельна з унутраным лячэннем, асабліва ў выпадках лакальнай патлівасці, рэкамендуецца лекавыя працэдуры, якія маюць на мэце ачысціць скуру і да пэўнай ступені паменшыць утварэнне поту. Моцная патлівасць можа выклікаць апрэласці скуры ў падпахавых упадзінах і выклікаць грыбковае захворванне.

У любым выпадку неабходна сачыць за гігіенай цела, мыцца як мага часцей.

КУЛІНАРЫЯ

САЛАТА З ГРЫБОЎ З ЯЙКАМІ

Адварыць грыбы ў падсоленай вадзе, дадаўшы ў яе некалькі кропель лімоннага соку, і даць ім астыць. Нарэзаць іх на долькі, дадаць алей, чорныя молаты перац і соль па смаку, крыху воцату і гарніраваць зваранымі ўкрутую яйкамі, нарэзанымі на долькі.

РЫБА Ў ДУХОЎЦЫ

Ачысціць, пасаліць і пасыпаць чорным молатым перцам рыбу. Пакласці яе на бляху. Дадаць моркву, цыбулю, нарэзаную лустачкамі, а таксама кавалачкі лімона і некалькі памідораў. Затым заліць алеем і запякаць у духоўцы прыкладна 20 мінут.

МЯСНЫЯ КРАКЕТЫ

Абсмажыць 750 грамаў мяса ў 70 грамах тапленнага масла, пакуль мяса не падрумяніцца. Дадаць соль, чорныя молаты перац, галоўку рэпчатай цыбулі, 1—2 штукі морквы, кавалачак сельдэрэю і заліць невялікай колькасцю гарачай вады. Тушыць да таго часу, пакуль мяса не стане мяккае. Даць яму астыць і нарэзаць на дробныя кавалачкі.

Прыгатаваць соус бешамель: 1 сталовую лыжку мукі падсмажыць у двох сталовых лыжках сметанковага масла. Дадаць 1/2 шклянкі халоднага малака і крыху соку, у якім тушылася мяса.

Нарэзанае кавалачкамі мяса заліць соусам бешамель, 1 яйкам, пасыпаць дробна нарэзаным зялёным пятрушкі, чорным молатым перцам і пасаліць па смаку. Зрабіць маленькія катлеткі прадаўгатай формы, абкачаць іх у муцэ, абмакнуць у збітыя яйкі і затым зноў абкачаць у паніровачных сухарах. Смажыць у кіпячым тапленым масле або алеі.

Такім жа чынам можна прыгатаваць кракеткі з адваранай рыбы, дадаўшы невялікую колькасць дробна нарэзаных вараных грыбоў і соус бешамель, або з адваранай цяляціны, тушанай з грыбамі і залітай соусам бешамель. Гарніраваць кракеткі стручковай фасолляй, морквай і грыбамі.

РУЛАДЫ З МЯСА МАЛАДОГА БАРАНЧЫКА

Абсмажыць правільныя прамавугольныя кавалачкі мяса маладога баранчыка таўшчыняй з палец. Адбіць іх секачом, як свіныя адбіўныя. Пасаліць з унутранага боку і пасыпаць чорным молатым перцам, пакласці наверх начынку, згарнуць кавалачкі мяса рулетам, завязаць ніткай і абсмажыць у масле да ўтварэння румянай скарынкі. Затым выняць іх і пасаліць. У тлушчы падсмажыць 1 сталовую лыжку мукі, уліць некалькі лыжак вады і, як толькі закіпіць, апусціць рулады. Гатовае мяса пакласці на бляду, навокал пасыпаць дробна нарэзанае зялёнае пятрушкі і падаць на стол.

Начынка прыгатаўляецца наступным чынам: абсмажыць 1 галоўку рэпчатай цыбулі ў 2 сталовых лыжках масла, дадаць чорныя молаты перац, крыху фаршу з мяса маладога баранчыка, соль, чырвоныя салодкі молаты перац, нарэзанае зялёнае пятрушкі. Сумесь вымешаць, абсмажыць як след і пакласці на падрыхтаваныя кавалачкі мяса.

ЗАЛІЎНОЕ ПАРАСЁ

Малочнае парасё падрыхтуецца, як звычайна, заліце гарачай вадой, дадайце соль і карэнні, лаўровы ліст і пастаўце на агонь. Праз гадзіну-паўтары гатовае парасё выньце, прамыйце ў халоднай вадзе. Калі яно астыне, асцярожна раскла-

дзіце на порцыі (100—125 г) і пакладзіце на бляду так, каб разрэзаць не было відаць.

Аформіце гарнірам, як падкажа вам уласны густ, і паступова, у 2—3 прыёмы, заліце на холадзе загадзя прыгатаваным мясным жэле.

Для гарніру на порцыю парасяціны: морквы, бульбы варанай, агуркоў і памідораў (свежых, салёных, марынаваных), зялёнага гарошку — па 30 г, жэле — 15 г.

ХАЛОДНАЯ СМАЖАНАЯ ІНДЫЧКА

Індычку (вагой у 2—2,5 кг) апрацуйце, як звычайна, прамыйце, зашыце разрэз, каб пры абсмажванні не трацілася

форма. Пасаліце, паліце растопленым маслам і пастаўце смажыць у гарачую духоўку. Час ад часу палівайце індычку сокам, які выдзяляецца пры абсмажванні. Гатовай індыцы дайце астыць і нарэжце яе на парцыённыя кавалкі. Затым пакладзіце на бляду, надаўшы ёй першапачатковую форму, і аформіце падрыхтаваным загадзя гарнірам.

На адну порцыю індычкі (100—125 г): агуркоў і памідораў (свежых, кансервавальных, салёных) па 60 г, зялёнае свежага 30 г або марынаваных фруктаў і свежай шаткаванай капусты па 75 г.

САЛОДКІ РЫСАВЫ ПУДЗІНГ

Вараць рысавую малочную кашу. Для паху можна дадаць ванілін або лімонную цэдру. Кашу крыху астуджаюць. У другой пасудзе добра расціра-

юць сметанковае масла з цукрам. Дадаюць яечныя

жаўткі і старанна перамешваюць. Гэту масу змешваюць з рысавай кашай, кладуць дробна нарэзаных цукаты, разынькі, добра перамешваюць і ўліваюць збітыя бялкі. Масу выкладваюць на бляху, змазаную сметанковым маслам і пасыпаную молатымі сухарамі, ставяць у духоўку пры тэмпературы 100—120°. Гатовы пудзінг нарэзаюць на порцыі і паліваюць фруктовым сіропам (можна падаць з варэннем).

На 1 шклянку рысу — 1 шклянку малака, 7 яек, 3 ст. лыжкі цукру, 100 г цукатаў, 50 г разынак, 4 ст. лыжкі сметанковага масла, ванілін па смаку.

ВЫВЯДЗЕННЕ ПЛЯМ

Плямы ад соку (ад кансерваў) на шоўну выводзяць сумессю з розных частак гліцэрыны і вады з невялікай колькасцю нашатырнага спірту.

Каб вывесці старыя плямы ад соку, трэба змачыць іх гліцэрынай і праз 10—15 мінут прапаласкаць у чыстай вадзе.

Плямы ад рыбных кансерваў выводзяцца так: пад пляму падкладваецца кавалак чыстай белае тканіны, на які насыпан тоўсты слой мелу. Зверху на пляму насыпаецца такі ж слой мелу, пакрываецца белае анучкай і прыціскаецца халодным прасам. Праз 12—15 гадзін мел страваецца. Такія плямы трэба выводзіць, пакуль яны свежыя.

Плямы ад гуталіну выводзяцца наступным чынам: спачатку запэцканае месца апускаецца ў бензін, потым праціраецца 10-працэнтным нашатырным спіртом, затым саліцылавым спіртом і пасля гэтага мыецца.

Каб зняць плямы ад духоў на шэрсці, трэба прамачыць іх гліцэрынай, а затым працерці тампонам, змочаным у ацэтоне.

Каб вывесці плямы ад раслінных тлушчаў, трэба пасыпаць іх зубным парашком або намазаць зубной пастай. Крыху пакакаўшы, вычысціць гэтае месца і зноў пасыпаць яго парашком або намазаць пастай. Калі пляма не знікае, трэба працерці яе з абодвух бакоў цестам з мукі і шкпінару, а калі яна высыхне, саскрэбці нажом, але так, каб не пашкодзіць тканіну.

Калі рэч можна мыць, пляма змочваецца 2-працэнтным раствором марганцовакіслага калію. Пацямнеўшае месца можна затым выбеліць сярністай (але не сернай) кіслотой. Пасля гэтага рэч трэба старанна прапаласкаць у вялікай колькасці вады.

Плямы ад тлушчаў жывёльнага паходжання пасыпаюцца кухоннай соллю. Праз некаторы час соль счышчаецца і пляма пасыпаецца ёю зноў.

Для вываднення плям і чысткі забруджанага адзення змяшайце 40 г канцэнтраванага нашатырнага спірту, 20 г воцатназтылавага эфіру, 20 г дэнатурату, 40 г шкпінарнага масла. Дадайце ў сумесь мыльную стружку і захоўвайце яе ў халодным месцы, далей ад агню. Прыступіўшы да чысткі, пакладзіце адзенне на падсілку з белае тканіны і пачынайце церці плямы чыстай белае анучкай, змочанай у сумесі, пакуль яны не знікнуць. Калі пляма вельмі старая, патрымайце яе перад чысткай над парай.

Халоднай дажджавой вадой з невялікай колькасцю пітной соды вельмі добра чысціць усялякія тлустыя плямы на тканінах, якія можна мыць.

Тлустыя плямы на рэчах са светлага шоўну трэба выводзіць спіртом. Спосаб чысткі вельмі просты, але патрабуе пэўнай асцярожнасці. Шаўковую рэч расцілаюць на сталё на чыстай палатнянай тканіне, далей ад агню. На пляму выліваюць некалькі кропель спірту, пакрываюць чыстай анучкай і праводзяць па ёй гарачым прасам.

ГУМАР

Нічога, мая дарагая, затое я пазбавіў цябе ад мыцця посуду.

Захвалілася.
Мал. Ю. Чарпанавы.

ВІКТАРЫНА ДЛЯ ЖАНЧЫН

Склаў інвалід Вялікай Айчыннай вайны А. ЧЭШЫН.

1. Як зваўся ад'ютант Дамброўскага, аднаго з вядомых дзеячоў Парыжскай Камуны?
2. Назавіце імя першай рускай сястры міласэрнасці.
3. Хто і калі ўпершыню ў Расіі стварыў скульптурны партрэт Карла Маркса?
4. Як звалі першую жанчыну-нафтавіка?
5. Хто, калі і дзе сказаў: «Без жанчыны не можа быць жыцця, і ўсе мы павінны абараняць яе?»
6. Успомніце імя лётчыцы, якая зрабіла беспасадачны пералёт па маршруту Масква — Далёкі Усход у 1939 годзе.
7. Назавіце горад у Сібіры, які носіць назву самага блізкага вам чалавека.
8. Хто быў камандзірам эскадрылі Гвардзейскага Таманскага палка начных бамбардзіроўшчыкаў?

ДЛЯ ВАС, ЖАНЧЫНЫ,

ВЫДАЕЦЦА ў РЭСПУБЛІЦЫ ЧАСОПІС «РАБОТНИЦА І СЯЛЯНКА»

Часопіс разлічаны на шырокае кола чытачоў. На яго старонках друкуюцца нарысы аб перадавых жанчынах рэспублікі, артыкулы аб міжнародным жаночым руху, змяшчаюцца апавяданні, вершы, песні, заўсёды — старонка для дзяцей, парады ўрача, педагога, кулінара, моды сезона.

Да кожнага нумара прыкладаецца бясплатны дадатак з выкрайкай у натуральную велічыню, з парадзімі па вязанню, вышыўцы, касметыцы.

ДАРАГІЯ ЖАНЧЫНЫ!

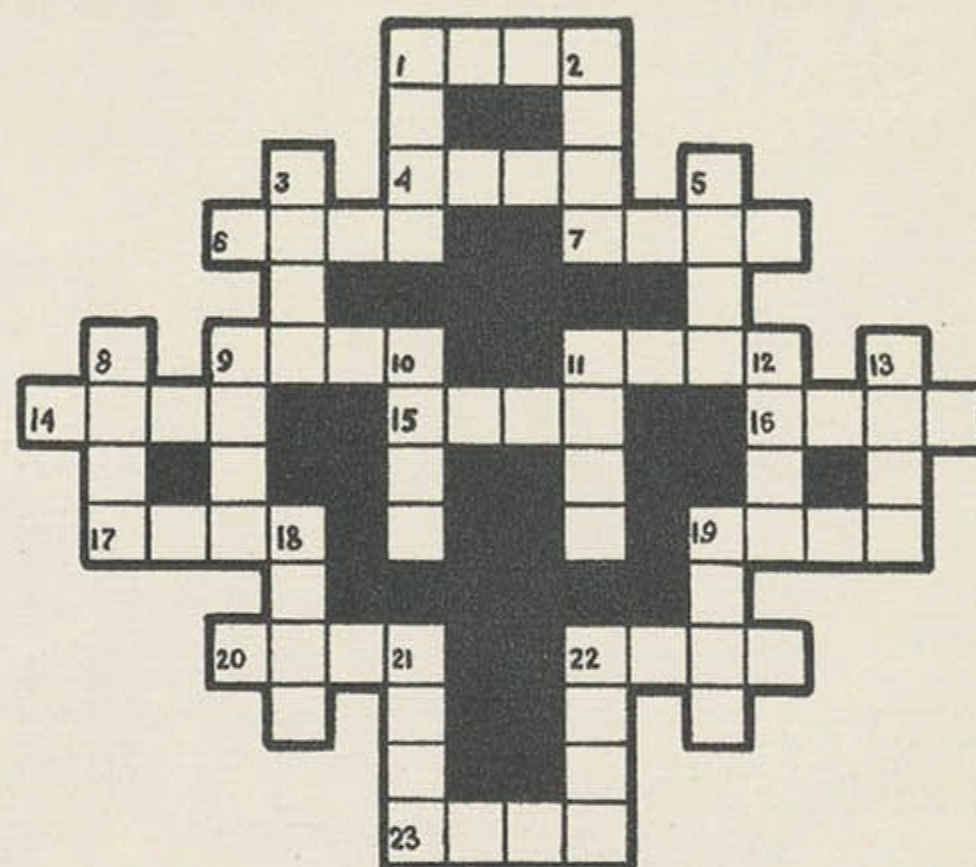
ВЫПІСВАЙЦЕ І ЧЫТАЙЦЕ ЧАСОПІС «РАБОТНИЦА І СЯЛЯНКА».

Падпісная цана 1 рубель 80 капеек на год, 90 капеек на 6 месяцаў, 15 капеек на 1 месяц.

КРАСВОРД

„Даты гісторыі Беларусі“

Па гарызанталі: 1. Першае летапіснае паведамленне аб Віцебску. 4. Адкрыццё Горы-Горацкай земляробчай школы. 6. I з'езд Кампартыі Заходняй Беларусі. 7. Горад Мінск атрымаў «магдэбургскае права». 9. Заключэнне дагавору аб ваенным і гаспадарчым саюзе паміж РСФСР і БССР. 11. XXV з'езд Камуністычнай партыі Беларусі. 14. Уз'яднанне Заходняй і Усходняй Беларусі. 15. Прыняцце першай Канстытуцыі БССР. 16. I з'езд РСДРП у Мінску. 17. Прыняцце пятага пяцігадовага плана развіцця народнай гаспадаркі БССР. 19. Заснаванне горада Навагрудка. 20. Першы Усебеларускі з'езд жанчын-калгасніц. 22. Пачатак дзейнасці К. Каліноўскага ў Беларусі. 23. I Усебеларускі фестываль моладзі.

Па вертыкалі: 1. Стварэнне намсамольскай арганізацыі ў Мінску. 2. Арганізацыя іскраўскіх груп на Беларусі. 3. Заснаванне Акадэміі навук БССР. 5. Выхад на экран першага беларускага фільма «Лясная быль». 8. Паўстанне рабочых кафлевых заводаў у Копысі ў пачатку XX ст. 9. БССР прынята ў састаў членаў ААН. 10. Год заснавання горада Гродна. 11. Выхад першага нумару газеты «Савецкая Беларусь». 12. Першае летапіснае паведамленне пра Гомель. 13. Стварэнне I Беларускай партызанскай брыгады. 18. Паўстанне Налівайка. 19. Выданне Сымонам Будным кніг на беларускай мове ў нясвіжскай друкарні. 21. Адмена свабоднага пераходу сялян у Юр'еў дзень. 22. Выпуск першай прадукцыі Мінскім аўтамабільным заводам.

Склаў Ул. БАРАНАУ

На першай старонцы вомладкі: настаўніца Мінскай школы № 43 Ніна Антонаўна Пантус.

Каляровае фота Ул. Вяхоткі.

Галоўны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія: М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ, М. С. КОНАНАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕВІЧ, Р. С. ПІЕНАВА, В. А. ЧАРНЯўСКАЯ.

Тэхнічны рэдактар І. А. Цылаў. Карэктар В. І. Асіпенка. Мастацкае афармленне Ю. Пучынскага.

Журнал «Работница и крестьянка» на беларускай мове. Выданне ЦК КП Беларусі.

АТ 11586. Здадзена ў набор 30/IX-1968 г. Падпісана да друку 23/X-68 г. Друк, арк. 5,5. Аўт. арк. 7,3. Папера 60×90%. Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77.

Тэлефоны: галоўнага рэдактара — 6-17-51, адказн. сакратара, аддзела прамысловасці — 6-38-14, аддзела сельскай гаспадаркі і культуры — 6-38-24.

Друкарня выдавецтва «Звязда». Мінск. Цана 15 кап. Дадатак — выкрайка. Тыраж 278281 экз. Зак. 1193.

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ
БІБЛІЯТЭКА
БЕЛАРУСІ

Цена 15 кап.

74995

